

ISSN 1561-1264 (PRINT)

ISSN 2664-5998 (ONLINE)

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

НАУКОВЕ ПІЗНАННЯ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЯ

Філософія

ВИПУСК 1(49) 2022

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

Засновник: Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

НАУКОВЕ ПІЗНАННЯ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЯ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ № 1 (49) 2022

ISSN 1561-1264 (Print)

ISSN 2664-5998 (Online)

Key title: Naukove пізнання. Metodologiâ ta tehnologiâ

Abbreviated key title: Nauk. пізнання, Metodol. tehnol.

Variant title: Naukove пізнання: metodologiâ ta tehnologiâ

Журнал зареєстрований
26 червня 2010 р.
Міністерством юстиції
України № 17195-5965 Р.

Редакційна колегія

Головний редактор:

Борінштейн Євген Русланович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Члени редакційної колегії:

Атаманюк Зоя Миколаївна – доктор філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Балашенко Інна Валеріївна – кандидат філософських наук, доцент, завідувачка наукового відділу, КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

Бліхар В'ячеслав Степанович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та політології, Львівський державний університет внутрішніх справ

Добролюбська Юлія Андріївна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії та методології науки Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Єршова-Бабенко Ірина Вікторівна – доктор філософських наук, професор, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Златіца Плашієнкова – PhD, доктор філософії, філософський факультет, Університет Каменського в Братиславі, Словаччина

Огорокова Віра Вікторівна – доктор філософських наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методології науки, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Орленко Ірина Миколаївна – доктор філософії, завідувач Одеського обласного ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти, КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

Петінова Оксана Борисівна – доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Романенко Сергій Степанович – кандидат філософських наук, в.о. доцента кафедри спортивних ігор, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Халапсіс Олексій Владиславович – доктор філософських наук, професор кафедри філософії та політології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Цибра Микола Федорович – доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Юшкевич Юлія Сергіївна – кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії, історії та політології, Одеський національний економічний університет.

Журнал виходить
2 рази на рік і є фаховим
(категорія «Б»)
зі спеціальності
033. Філософія
відповідно до Наказу
МОН України
від 02.07.2020 № 886
(додаток 4).

Рекомендовано
до друку вченою радою
Університету Ушинського,
протокол № 8
від 28.04.2022 р.

Друковані матеріали
виражають позицію автора,
яка не завжди поділяється
редакційною колегією.

Статті у виданні
перевірені на наявність
плагіату за допомогою
програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від
польської компанії Plagiat.pl.

Передрук матеріалів
здійснюється за умови
обов'язкового посилання
на «Наукове пізнання:
методологія
та технологія».

**Вимоги до статей, які подаються до наукового журналу
«НАУКОВЕ ПІЗНАННЯ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЯ»**

ПОРЯДОК ПОДАННЯ МАТЕРІАЛІВ

Для опублікування статті у науковому журналі «Наукове пізнання: методологія та технологія» необхідно надіслати на електронну пошту editor@nr.pdpu.od.ua такі матеріали:

- 1) статтю;
- 2) довідку про автора (прізвище, ім'я, по батькові автора, місце роботи (навчання), адреса місця роботи, контактний телефон, адреса електронної пошти, поштова адреса для відправки друкованого примірника);
- 3) рецензію-відгук на статтю від доктора наук у відповідній галузі науки (за винятком докторів та кандидатів наук).

Редакція журналу здійснює внутрішнє рецензування статті – розгляд статті одним із членів редакційної колегії (single-blind review – рецензент знає автора, але автор не знає рецензента). На підставі проведеного рецензування автор може отримати одну з таких відповідей: – статтю прийнято до друку, – доопрацювати статтю, – автору відмовлено в публікації.

Оплата статті здійснюється тільки після офіційного підтвердження та надання реквізитів від редакції журналу (офіційний e-mail: editor@nr.pdpu.od.ua).

Матеріали, подані з порушенням вимог стандартів, не приймаються до редагування і публікації. Редакція зберігає право на редагування матеріалів, їхнє скорочення й уточнення найменування. Опубліковані матеріали виражають позицію автора, що може не збігатися з думкою редакції. За вірогідність фактів, статистичних даних і інших матеріалів відповідальність несе автор.

ТЕМАТИЧНІ РОЗДІЛИ ЖУРНАЛУ

1. Філософія природи, світу і космосу;
2. Філософія суспільства та суспільної історії;
3. Філософія людини з її особливостями, здібностями і властивостями;
4. Філософія духовної сфери або інтелектуальних процесів.

ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

Формат А 4; поля – 2 см (нижнє) x 2 см (верхнє), 3 см (ліве) x 1,5 см (праве); абзац – 1,25 см; міжрядковий інтервал – 1,5 см; шрифт – Times New Roman; кегль – 14.

Обсяг статті – від 10 до 20 сторінок.

У тексті слід використовувати символи за зразком: лапки «...», дефіс (–), тире (–), апостроф (').

СТРУКТУРА СТАТТІ

1. Ліворуч вказується **УДК** та **тематичний розділ** журналу.
2. Ім'я, прізвище, по батькові, інформація про автора(ів) (науковий ступінь, вчене звання, посада, назва та адреса організації, в якій працює(ють) автор(и)) **мовою статті**. Максимальна кількість авторів у статті – три особи.
3. Назва статті. Має містити не більше 10 слів, розкривати сутність проблеми та бути цікавою широкому загалу науковців.
4. Резюме (від 250 до 300 слів) та ключові слова українською мовою статті (5-10 слів). Резюме має містити такі **обов'язкові** елементи: *актуальність проблеми, мета, методи та результати дослідження*.

5. Наукова стаття обов'язково має містити такі структурні елементи:

Вступ.

Мета та завдання.

Методи дослідження.

Результати.

Висновки. Висновки не повинні містити дані, яких немає в основному тексті статті.

Література завершує статтю і публікується під заголовком «**Список використаних джерел**». Бібліографічний опис списку оформлюється у порядку згадування з урахуванням розробленого в 2015 році Національного стандарту України *ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання*». У статті мають бути посилання на іншомовні джерела (не менше 25% від загальної кількості посилань).

References. Оформлюється відповідно до стандарту **APA (APA Style Reference Citations)**. Автор (трансліт), назва статті (трансліт), назва статті (в квадратних дужках переклад на англійську мову), назва джерела (трансліт), вихідні дані з позначеннями на англійській мові. Наприклад:

Bilodid, I. K. (Ed.). (1970). *Slovnuk ukrainskoj movy: v 11 tt.* [The Ukrainian language dictionary]. Kyiv: Nauk. Dumka [in Ukrainian].

6. Ім'я, прізвище, по батькові, інформація про автора(ів) (науковий ступінь, вчене звання, посада, назва та адреса організації, в якій працює(ють) автор(и)) англійською мовою.

7. Назва статті англійською мовою.

8. Резюме (від 250 до 300 слів) та ключові слова англійською мовою (5-10 слів).

Транслітерація імен та прізвищ здійснюється відповідно до вимог Постанови Кабінету Міністрів України «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею» від 27 січня 2010 р. № 55. Переклад засобами онлайн-сервісів є неприпустимим.

ФІЛОСОФІЯ СУСПІЛЬСТВА ТА СУСПІЛЬНОЇ ІСТОРІЇ

УДК 316.74: 339.9

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2022-1-1>**Добродум Ольга Вікторівна**

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри журналістики та мовної комунікації
Національного університету біоресурсів та природокористування України
вул. Героїв Оборони, 15, м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0001-7651-4946

Мартинюк Едуард Іванович

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри культурології, мистецтвознавства
та філософії культури гуманітарного факультету
Національного університету «Одеська політехніка»
проспект Шевченка, 1, м. Одеса, Україна
ORCID: 0000-0001-5904-2721

Никитченко Олена Едуардівна

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри культурології, мистецтвознавства
та філософії культури гуманітарного факультету
Національного університету «Одеська політехніка»
проспект Шевченка, 1, м. Одеса, Україна
ORCID: 0000-0002-9403-9795

ПАНДЕМІЧНІ АСПЕКТИ СВОБОДИ РЕЛІГІЇ

Актуальність проблеми. У статті представлено розгляд пандемічних аспектів свободи релігії. Зазначається, що у демократичних країнах свобода совісті відтворювалась не без проблем, а недемократичні держави переслідували віруючих, наголошуючи частіше за все на тому, що це не перешкоджає свободі релігії в їх країнах. Демократичним державам важче боротися з пандемією, ніж більш авторитарним країнам, проте, за межами демократичних країн, а подекуди не в такому обсязі і в них, свобода совісті потерпає як від епізодичних порушень, так і сталих перешкод. У країнах, де віруючих переслідували до ковіду, ця хвороба стала лише складовою частиною репресій та їх посилює, це стосується і вакцинації, що стає ще одним з засобів дискримінації членів релігійних організацій, які зазнають переслідувань. В сучасній ситуації навіть в авторитарних державах є розуміння значущості колективного імунітету, і хоча тоталітарні чи авторитарні режими сприяють поширенню щеплення, але це ніяк не сприяє там свободі совісті як такої. **Мета статті** – дослідити пандемічні аспекти свободи совісті в Україні. **Методи дослідження:** діалектичний та історико-науковий, системний і порівняльно-правовий, візуальної антропології і структурно-функціональний. **Результати.** В даному дослідженні проблем свободи релігії на початку пандемії COVID-19 ми підкреслили її виключність в констеляції усіх інших прав та свобод людини та водночас необхідність дотримання усіх цих прав та свобод для її втілення. В науковій роботі нами було зафіксовано попередження щодо неприпустимості переростання тимчасових обмежень свободи віросповідань та вірувань в зв'язку з необхідністю виконання карантинних приписів у переслідування віруючих поза межами цієї всепланетарної кризи. Абсолютна більшість порушень релігійної свободи за часів пандемії сталася в країнах, де і до поширення коронавірусу здійснювався тиск на релігійні меншини, дискримінація їх та репресії.

Ключові слова: свобода релігії, пандемія COVID-19, релігійні організації, ставлення релігій до вакцинації.

Вступ. У ці тривожні дні, коли відбувається війна між Росією та Україною, усі наші думки, надії та наукові інтереси пов'язані з цим трагічним явищем, однак ковід продовжує крокувати планетою, приносячи нові та нові жертви. Збереження та дотримання свободи совісті при пандемії має перманентне значення, і вже з початку 2022 року над Україною розповсюдилася третя хвиля захворюваності у вигляді штаму Омікрон, яка на початок війни сягнула свого плато – 20-25 тисяч випадків щоденних заражень. Поки Україна переймається війною, що на неї обрушилася, це головна тема наукових зацікавлень, проте по завершенню війни пандемічна тематика неминуче знов актуалізується.

Починаючи розгляд перебігу подій в зв'язку зі свободою совісті та необхідністю дотримуватись карантинних приписів усіма громадянами, треба зауважити, що ця свобода цілком відтворюється лише в наявності цілісності констеляції норм, дотримання котрих не перешкоджає їх втіленню, а навпроти, дозволяє їм відбутися. 1 квітня 2020 року 13 країн членів ЄС оприлюднили заяву з попередженням, що певні надзвичайні заходи, які були вжито країнами під час пандемії коронавірусу, можуть підірвати принципи верховенства права та демократії. Це переважно стосується центрально-східної Європи, де демократія не така міцна, як у західній [1]. Водночас, у ЗМІ не раз йшлося про те, що демократичним державам важче боротися з пандемією, ніж більш авторитарним країнам.

Друге зауваження щодо проблеми свободи совісті в умовах пандемії стосується її історичних особливостей та їх сучасного втілення. Коріння принаймні юридичного оформлення свободи релігії можна знайти ще в міланському едикті Костянтина, яким затверджувалась рівність християнства з іншими релігіями імперії. Уперше як політичне гасло часів Реформації воно юридично оформлюється в міжнародному праві з 1648 року (Версальський мірний договір). Свобода релігії знаходить своє відображення в конституціях абсолютної більшості демократичних країн, навіть в тих (Англія, Греція), де в офіційних документах йдеться про «пануючу церкву», ця свобода захищена демократичним устроєм та міжнародними правовими актами. За межами демократичних країн, а подекуди не в такому обсязі і в них, свобода совісті потерпає як від епізодичних порушень, так і сталих перешкод.

Розглядаючи сучасний стан взаємовідносин між державою та релігійними організаціями, треба зазначити, що при пандемії COVID-19 у демократичних країнах свобода совісті відтворювалась не без проблем, а недемократичні держави переслідували віруючих, наголошуючи частіше за все на тому, що це не перешкоджає свободі релігії в їх країнах. У країнах, де віруючих переслідували до ковіду, ця хвороба стала лише складовою частиною репресій та їх посилено, це стосується і вакцинації, що стає ще одним з засобів дискримінації членів релігійних організацій, які зазнають переслідувань. В сучасній ситуації навіть в авторитарних державах є розуміння значущості колективного імунітету, і хоча тоталітарні чи авторитарні режими сприяють поширенню щеплення, але це ніяк не сприяє там свободі совісті як такої. Отже, нас з наукової точки зору цікавить перш за все всі процеси, що відбуватимуться в зв'язку з вакцинацією в демократичних країнах. Різноманітні аспекти даної проблематики розглядали в своїх наукових працях такі дослідники, як: Д.Грабенштейн, Дж.Беллуз, Ф.Закарія, М.Мовсесян, К.Годзи, М.Моренштейн, С.Милан, К.Хардман, Р. Берджесс та ін.

Мета статті – дослідити пандемічні аспекти свободи совісті в Україні.

Методи дослідження: діалектичний та історико-науковий, системний і порівняльно-правовий, візуальної антропології і структурно-функціональний.

Щороку Державний департамент США визначає категорії країн – порушників релігійної свободи: тоталітарні чи авторитарні країни, де держава демонструє ворожість до релігійних меншин та невизнаних релігій; країни, де влада ігнорує дискримінаційні дії й переслідування релігійних меншин та релігій, що невизнані; країни де існує дискримінація законодавча, чи здійснюється політична лінія, що направлена проти окремих релігій; та таких, – де захист та підтримка державної чи національної церкви здійснюється на шкоду іншим релігіям. Не дивно, що ще на початку антивірусних заходів у самих США представник Комісії США з міжнародної релігійної свободи звернувся із закликом до суспільства «Не дозволяйте релігійній

свободі стати жертвою коронавірусу» [2], у якому виказав на офіційному рівні найболючіше питання щодо цієї проблеми: наскільки уряд може обмежувати свободу віросповідання в ім'я боротьби з пандемією, відповідно з міжнародним правом; релігійні зібрання є важливою можливістю для людей практикувати свої переконання, але вони також є майданчиками передачі інфекції; і не тільки учасникам зібрання, але й тим, хто з ними взаємодіє. З одного боку, кризи потребують рішучих дій від уряду, але з іншого, ці дії часто використовують для переслідування меншин після того, як криза минула [2].

Комісари Комісії США з міжнародної релігійної свободи, що продовжують місію моніторингу дотримання свободи релігії, – розповів він, – наполягають на тому, що міжнародне право пропонує деякі рекомендації для урядів. В першу чергу, це стаття 18 міжнародного пакту про громадянські та політичні права, яка гарантує свободу віросповідання, але також дозволяє щільно її обмежувати, коли це необхідно для захисту законних державних інтересів, включно з охороною здоров'я. Згідно із Сіракузькими принципами, що регулюють також можливості обмеження та відступи від цієї норми, ці заходи мають бути конкретно націлені на запобігання захворювань чи травм, чи надання допомоги хворим, та потерпілим [2].

Вже в розпал епідемії спеціальний доповідач з питань свободи релігії та переконань ООН застерігає від релігійної ненависті та нетерпимості за часів вибуху COVID-19, які вже виявились в багатьох країнах в ставленні до різноманітних релігійних громад, у тому загалі до християн, іудеїв та мусульман – також стигматизують мігрантів, біженців та осіб, що шукають прихисту. «Ті, кого переслідують також стикалися зі словесними образами, загрозами смерті, фізичними нападами, відчували дискримінацію в доступі до державних послуг, включно з відмовою в наданні життєво важливих медичних послуг» [3].

Згадаймо, як ЗМІ повідомляли про заяву генсека ООН Антоніо Гутерреша, в якій він демонструє стурбованість ненавистю, відчуттям провини і поширенням паніки в усьому світі під час кризи, пов'язаної з коронавірусом, назвав те, що коїться зараз цунамі ненависті, ксенофобії, сказав, що нетерпимість до іноземців можна спостерігати як і Інтернеті, так і на вулиці, додавши, що мігранти та біженці розглядаються як джерело вірусу, а потім їм відмовляють у медичній допомозі. А. Гутерреш звернувся до політичних лідерів проявити солідарність з усіма людьми, й освітніми установами, аби зосередитись на «цифровій грамотності». Він також закликав ЗМІ і зокрема «соціальні мережі» «ліквідувати расистський, ненависницький та іншій шкідливий контент», розширити контакти громадянського суспільства із вразливими людьми і зробити релігійних лідерів «моделлю взаємоповаги» [4].

Для поглиблення розуміння того, на якому тлі постають проблеми з втіленням свободи совісті в умовах пандемії, треба згадати і про економічну кризу, що охопила багато країн світу та усі інші негаразди в публічній та приватній сферах життєдіяльності людства. У зв'язку з цими та усіма іншими обставинами, що не є темою нашого дослідження, можемо очікувати на негативні наслідки цієї пандемії і на психічному самотутті людства. Експерти в галузі охорони здоров'я в ООН повідомили, що на людство насувається глобальна криза психічних захворювань, оскільки мільйони людей живуть в бідності, тривозі та ізоляції через пандемію [5].

Експерти вказують, що цей тривожний час особливо небезпечний для людей похилого віку, які найбільш вразливі від пандемії, бо тривога та емоціональний розлад, як відомо, підвищують сприйняття інфекції, особливо, коли функція імунітету зменшується з віком. На думку психіатрів – геріатрів релігійні вірування та практики допомагають людям побороти стрес; у багатьох дослідженнях є свідчення, що вони пов'язані зі зменшенням стурбованості та більшою надією особливо у людей похилого віку. Наприклад, за тиждень після теракту 11 вересня 2001 року 90% американців звернулися до релігії, щоб впоратись з ситуацією. Отже релігійна віра є важливим ресурсом, за допомогою якого клініцисти можуть підтримувати здоров'я пацієнтів [5]. Тут можна ще додати, що останнє явище вже спочатку пандемії турбує психіатрів, принаймні були опубліковані заходи захисту релігійно налаштованих людей похилого віку від наслідків COVID-19 [6].

Це попередження нам знадобилося ще й для того, щоб нагадати про те, що саме люди похилого віку у більшості країн – найбільш релігійно налаштована частина населення, отже сво-

бода релігії поширюється, не в останню чергу, для них, (але тут же зауважимо, що психічна загроза від пандемії поширюється на всі вікові прошарки соціуму). У відповідь на необхідність примирити розуміння і почуття з вимогами дотримуватись карантинних приписів, представники більшості релігійних організацій почали оприлюднювати відповідні тексти, що дозволяють утримуватись вірним від порушення карантинних норм.

Наприклад, в узагальненому вигляді, теологи інституту Аспена (IAP), з метою подальшої підтримки релігійного плюралізму в США за часів поширення пандемії COVID-19 констатують, що усі релігійні громади, теології, традиції та вірування кличуть нас шанувати наші спільноти та піклуватися про прекрасних сусідів, бо «буддизм підкреслює неминучість змін», християнство закликає усіх нас пам'ятати: «що би ви не робили для одного зі найменших з моїх братів та сестер, ви робити для мене: Ісуса Христа», а іслам надихає усіх нас пам'ятати про наших сусідів, навіть якщо вони чужі: «Служи Богу та твори добро – батькам, родичам, сироті, тим, кому воно потрібно, сусідам, які знаходяться поряд, сусідам, які не знайомі, супутнику, подорожньому [7].

В інших працях наголошується на тому, що релігійні організації в особі їх лідерів, можуть додати позитивний внесок і послугоувати джерелом запобігання поширення пандемії та джерелом комфорту та стабільності, якщо вони будуть дотримуватись таких рекомендацій як: своєчасно та якісне інформування про пандемічні та профілактичні заходи, завдяки сучасним засобам комунікацій; займатися людьми, які були в перших лавах користувачів соціальної мережі та технологій, молоддю, яка, в свою чергу, відіграє важливу роль в спілкуванні з однолітками та громадою в цілому; встановлювати єдність та співчуття за часів кризи; керуватись в громаді такими практиками, що є безпечними, які мінімізують ризики передачі коронавірусу; підтримувати свого сусіда; продовжувати слугувати суспільству. І насамкінець в ці тривожні часи, можливо, така моральна підтримка має вирішальне значення для благополуччя віруючого [8]. Розмірковуючи про факти порушень санітарних вимог тими віруючими, що продовжують зустрічатися, не дивлячись на керівний принцип подолання пандемії: необхідність дотримуватись соціальної дистанції, прихильник християнства Пол Дейк вважає, що не применшуючи здібності Бога захистити суспільні збори у релігійних громадах, не адекватні не лише науці, але й християнству, віруючі мають зрозуміти і дещо про свого Бога [9].

Доводиться і релігійним лідерам розвінчувати міфи про коронавірус, щодо засобів його лікування та поширення, які з'явилися саме зараз, і це також сприяє захисту від цієї хвороби. Вперше в післявоєнній історії становлення та відтворення прав та свобод людини в демократично налаштованій частині людства сталася така масштабна політико-правова колізія у сфері, що регулює взаємовідносини між державою та релігійними організаціями. В умовах пандемії стає більш наочним протиріччя між свободою релігії та правами на здоров'я та життя людини, яке притаманне змісту цієї свободи зі самого початку її формування, за часів коли нехтування іншими правами на користь пануючої релігії було буденною практикою, якщо взагалі ця термінологія не є анахронізмом у даному випадку. Тут ми не розглядаємо сучасні терористичні рухи під релігійними гаслами, що мають глобальний вимір, та поодинокі випадки масових самогубств з релігійною мотивацією у наші дні в деяких демократичних країнах.

Ставлення держав до релігійних організацій за часів сучасної пандемії не є однаковим у демократичних країнах – від жорстких умов дотримання самоізоляції усіх громадян, незалежно від їх релігійних потреб, до свобод, якими користуються громадяни (наприклад: Швеції, Японії та Гонконгу). При розгляданні сутності політико-правової колізії, що вище зазначено, треба зауважити і на її епістемологічну складову – а саме те, що усі релігії віками, кожна на свій розсуд, пояснювали, та продовжують витлумачувати зараз, природу людських негараздів, катастроф, захворювань, тощо. З онтологічного погляду, треба нагадати, що релігія була і є засобом зцілення від будь-яких хвороб в очах багатьох своїх прихильників.

Оскільки політико-правовий зміст свободи релігії може розглядатися, принаймні, в двох своїх найважливіших аспектах: а) свободи формування світогляду; б) свободи діяти відповідно до свого світогляду, отож і ситуації, що склалися між державами і релігійними організаціями

в умовах пандемії мають характеризуватися переважно з цих двох боків. Відразу відзначимо, що навіть в умовах пандемії, жодна демократична країна не посягає на право людини мати свій світогляд, отже в них за межами юридичних санкцій залишається те, що мислить людина про походження та розповсюдження коронавірусу (від езотеричних вчень та теорій про таємничі змови всесвітніх організацій аж до раціонального сприйняття буденної необхідності дотримуватись державних вимог щодо карантину чи то зі страху, чи то без особистого ставлення до них). Конфліктна ситуація, вочевидь, складається в сфері відтворення законного права задоволення своїх релігійних потреб, перш за все у спосіб, який порушує вимоги держави щодо дотримання правил карантину.

Треба визнати, що в більшості демократичних країн абсолютна більшість віруючих громадян з розумінням поставилась до державних вимог в зв'язку з пандемією та утримувались від дій, виконання яких порушує вимоги карантину. Також треба підкреслити, що серед представників майже усіх релігійних організацій світу знайшлися священнослужителі та рядові віряни, що закликали до ухилення від громадських обов'язків через здавна відому позицію переваги релігійних приписів над державними (у Південній Кореї, в Ізраїлі, в США і т. ін.)

Свобода релігії є невід'ємною частиною «свободи совісті», остання, як відомо, складається також зі свободи не сповідувати будь-яку релігію. Оскільки вільне ставлення до карантинних вимог з боку невіруючих не потребують самі по собі будь-яких особливих релігійних пояснень та обрядів, то воно тут не розглядається. Як відповідь на пандемію коронавірусу, більшість європейських країн ввели безпрецедентні заходи обмеження свободи свого населення, заборонивши громадські зібрання та заклавши взагалі місця будь-яких зборів. Це сталося ще до святкування монотеїстичними традиціями світу Песаха, Великодня та Рамадану.

Сучасні світські держави в Європі, – як нагадує Пако Сантарія, – розвивалися так, що поступово витісняли домінуючі релігійні авторитети з публічної сфери; впродовж XIX–XX сторіч соціальний простір і час, відведені для релігійного вираження, скорочувались, та все більш обмежувались приватною сферою [10]. Не дивлячись на те, що обмеження згідно з Європейською конвенцією можуть поширюватися на права і свободи людини, коли це необхідно в інтересах охорони здоров'я, не надто різноманітні, на практиці європейські країни вживають їх досить по-різному. Як свідчать дані, наведені цим автором, їх вимогливість чи пом'якшеність не залежать ні від світськості, ні від кількості віруючих, та змінюються у процесі розвитку пандемії [10].

Результати. В науковому дослідженні нами було зафіксовано попередження щодо неприпустимості переростання тимчасових обмежень свободи віросповідань та вірувань в зв'язку з необхідністю виконання карантинних приписів у переслідування віруючих поза межами цієї всепланетарної кризи. Були передані поради ООН, ВООЗ, ОБСЄ та інших компетентних організацій державним установам про особливе ставлення до релігійних організацій та стурбованість в зв'язку зі спалахом ненависті в деяких країнах до релігійних меншин на тлі всеохоплюючої кризи майже усіх сфер відтворення людства.

Наголошувалось на можливості самих релігійних організацій в особі лідерів послугувати джерелом запобігання поширенню епідемії, пошуків легітиматії необхідності карантинних заходів у важливих для них текстах і участі в діалогах та співпраці з іншими релігіями та конфесіями; співпраці з ними в соціально значущих діях, в першу чергу благодійних, задля подолання пандемії і співпраці з державними органами з цією ж метою і ефективне використання для вирішування багатьох потреб сучасних засобів комунікації, в першу чергу Інтернету, в інших необхідних зараз справах.

Було відмічено, що більшість членів релігійних організацій дотримувались карантинних приписів, що на думку експертів допомогло уникнути більш стрімкого поширення коронавірусу на початковій стадії його розповсюдження у світі. Визначалось, що навіть в умовах пандемії жодна демократична країна не посягає на світогляд людини, у тому числі, як вона собі пояснює коронавірусну кризу. Конфліктна ситуація виникає у сфері права задоволення релігійних потреб у спосіб, який порушує вимоги держави щодо дотримання правил карантину.

Було підкреслено, що серед представників майже усіх релігійних організацій світу знайшлися священнослужителі та рядові віруючі, що закликали до ухилення від виконання громадських обов'язків з позиції переваги релігійних приписів над державними. Продемонстровано, що в демократичних країнах карантинні обмеження діяльності релігійних організацій в інтересах охорони здоров'я вживались по-різному, де жорстко, а де пом'якшено, однак перевага будь-якого виду обмежень не була зафіксована.

Висновки. В дослідженні проблем свободи релігії на початку пандемії COVID-19 ми підкреслили її виключність в констеляції усіх інших прав та свобод людини та водночас необхідність дотримання усіх цих прав та свобод для її втілення. Міжнародне право надає урядам можливість обмежувати діяльність релігійних організацій заради охорони здоров'я; більшість релігійних організацій з розумінням поставились до необхідності дотримуватися карантинних вимог. Абсолютна більшість порушень релігійної свободи за часів пандемії сталася в країнах, де і до поширення коронавірусу здійснювався тиск на релігійні меншини, дискримінація їх та репресії.

За рамками нашого огляду стану релігійної свободи в Україні в часи пандемії залишилися прогнози подальшого розвитку подій у цій царині суспільного відтворення – це завдання ми залишаємо для наших майбутніх досліджень. Значно розлогішого аналізу потребує і палітра зусиль багатьох релігійних лідерів та рядових віруючих в справі пристосування відправлення звичних ритуалів до карантинних приписів.

Список використаних джерел

1. Поскробок Ю. Как коронавирус усложнил жизнь политиков в Украине и ЕС. URL: https://24tv.ua/ru/kak-koronavirus-uslozhnil-zhizn-politikov-v-ukraine-i-es_n1338636
2. Manchin G., Carr J.-W. COVID-19 Symposium: Don't Let Religious Freedom Become a Casualty of Coronavirus. URL: <https://opiniojuris.org/2020/04/06/covid-19-symposium-dont-let-religious-freedom-become-a-casualty-of-coronavirus/>
3. Эксперт ООН предостерег от религиозной ненависти и нетерпимости в период пандемии COVID-19. URL: <https://www.ohchr.org/RU/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25814&LangID=R>
4. В ООН попередили про небезпеку пандемії COVID-19 для психічного здоров'я людства. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3195466/v_oon_poperedyly_pro_nebezpeku_pandemiyi_covid19_dlya_psyhichnogo_zdorovya_lyudstva
5. ООН попередила про глобальну кризу в галузі психічного здоров'я через пандемію. URL: <https://mind.ua/news/20210925-oon-poperedila-pro-globalnu-krizu-v-galuzi-psihichnogo-zdorovya-cherez-pandemiyu>
6. Koenig H.G. Ways of Protecting Religious Older Adults from the Consequences of COVID-19. URL: <https://europepmc.org/article/pmc/pmc7152884>
7. Resources for Maintaining Community During the COVID-19 Pandemic. URL: <https://www.aspeninstitute.org/blog-posts/inclusive-america-project-response-resources-to-the-covid-19-pandemic/>
8. Williams-Skinner B. How churches can reframe social justice now and after COVID-19. URL: <https://religionnews.com/2020/05/07/how-churches-can-reframe-social-justice-now-and-after-covid-19/>
9. Dyck P. Religion ineffective as vaccine against COVID-19. URL: <https://www.winnipegfreepress.com/arts-and-life/life/faith/religion-ineffective-as-vaccine-against-covid-19-569798602.html>
10. Artaud de La Ferrière A. Coronavirus: how new restrictions on religious liberty vary across Europe. URL: <https://theconversation.com/coronavirus-how-new-restrictions-on-religious-liberty-vary-across-europe-135879>

References

1. Poskrobok, Yu. (2020). *Kak koronavirus uslozhnyl zhizn polytykov v Ukrayne y ES [How coronavirus has made life difficult for politicians in Ukraine and the EU]*. URL: https://24tv.ua/ru/kak-koronavirus-uslozhnil-zhizn-politikov-v-ukraine-i-es_n1338636 [in Russian].
2. Manchin, G., Carr, J.-W. (2020). *COVID-19 Symposium: Don't Let Religious Freedom Become a Casualty of Coronavirus*. URL: <https://opiniojuris.org/2020/04/06/covid-19-symposium-dont-let-religious-freedom-become-a-casualty-of-coronavirus/> [in English]

3. *Ekspert OON predostereh ot relyhyznoi nenavystyyneterpymosty v peryod pandemyy COVID-19 [UN expert warns against religious hatred and intolerance during the COVID-19 pandemic].* (2020). URL: <https://www.ohchr.org/RU/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25814&LangID=R> [in Russian]
4. *V OON poperedyly pro nebezpeku pandemii COVID-19 dlia psykhychnoho zdorovia liudstva [The UN ahead of the danger of the COVID-19 pandemic for the mental health of people].* (2020). URL: https://censor.net.ua/ua/news/3195466/v_oon_poperedyly_pro_nebezpeku_pandemiyi_covid19_dlya_psyhichnogo_zdorovya_lyudstva [in Ukrainian]
5. *OON poperedyla pro hlobalnu kryzu v haluzi psykhychnoho zdorovia cherez pandemiuu [The UN has warned of a global mental health crisis due to a pandemic].* (2021). URL: <https://mind.ua/news/20210925-oon-poperedyla-pro-globalnu-kryzu-v-galuzi-psihichnogo-zdorov-ya-cherez-pandemiyu> [in Ukrainian]
6. Koenig, H.G. *Ways of Protecting Religious Older Adults from the Consequences of COVID-19.* (2020). URL: <https://europepmc.org/article/pmc/pmc7152884> [in English]
7. *Resources for Maintaining Community During the COVID-19 Pandemic.* (2020). URL: <https://www.aspeninstitute.org/blog-posts/inclusive-america-project-response-resources-to-the-covid-19-pandemic/> [in English]
8. Williams-Skinner, B. (2020). *How churches can reframe social justice now and after COVID-19.* URL: <https://religionnews.com/2020/05/07/how-churches-can-reframe-social-justice-now-and-after-covid-19/> [in English]
9. Dyck, P. *Religion ineffective as vaccine against COVID-19.* (2020). URL: <https://www.winnipegfreepress.com/arts-and-life/life/faith/religion-ineffective-as-vaccine-against-covid-19-569798602.html> [in English]
10. Artaud de La Ferrière A. (2020). *Coronavirus: how new restrictions on religious liberty vary across Europe.* URL: <https://theconversation.com/coronavirus-how-new-restrictions-on-religious-liberty-vary-across-europe-135879> [in English]

Dobrodum Olga Victorivna

Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Journalism and Language Communication
National University of Life and Environment Sciences of Ukraine,
Heroes of Defense Street, 15, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-7651-4946

Martyniuk Eduard Ivanovych

Candidates of Philosophical Sciences, Associate Professors,
Associate Professors at the Department of Cultural Studies,
Art History and Philosophy of Culture, Faculty of Humanities,
Odesa Polytechnic National University
1, Shevchenko Ave., Odesa, Ukraine
ORCID: 0000-0001-5904-2721

Nikitchenko Olena Eduardivna

Candidates of Philosophical Sciences, Associate Professors,
Associate Professors at the Department of Cultural Studies,
Art History and Philosophy of Culture, Faculty of Humanities,
Odesa Polytechnic National University
1, Shevchenko Ave., Odesa, Ukraine
ORCID: 0000-0002-9403-9795

PANDEMIC ASPECTS OF RELIGION FREEDOM

The urgency of the problem. The article presents a review of pandemic aspects of religious freedom. It is noted that in democracies, freedom of conscience has not been reproduced without problems, and non-democracies have persecuted believers, often emphasizing that this does not impede religious freedom in their countries. Democracies find it harder to fight the pandemic than more authoritarian countries, but outside democracies, and in some cases not to the same extent, freedom of conscience suffers from both sporadic violations and persistent obstacles. In countries where believers have been persecuted, this disease has only become part of the repression and has intensified it, including vaccination, which is another means of discriminating against members of religious organizations who are persecuted. In the current situation, even authoritarian states have an understanding of the importance of collective immunity, and although totalitarian or authoritarian regimes promote vaccination, it does not promote freedom of conscience as such. The purpose of the article is to explore the pandemic aspects of freedom of conscience in Ukraine. Research methods: dialectical and historical-scientific, systemic and comparative-legal, visual anthropology and structural-functional. Results. In this study of religious freedom at the beginning of the COVID-19 pandemic, we emphasized its uniqueness in the constellation of all other human rights and freedoms, and at the same time the need to respect all these rights and freedoms for its realization. In our scientific work, we have warned against the inadmissibility of overgrowth of temporary restrictions on freedom of religion or belief due to the need to implement quarantine regulations to persecute believers outside of this global crisis. The vast majority of violations of religious freedom during the pandemic occurred in countries where even before the spread of the coronavirus, religious minorities were pressured, discriminated against and repressed.

Key words: *freedom of religion, COVID-19 pandemic, religious organizations, attitude of religions to vaccination.*

УДК 347.961:141.319.8
DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2022-1-2>

Манойло Наталія Григорівна
приватний нотаріус
Київського міського нотаріального округу;
кандидат філософських наук,
докторант
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-6369-7437

НОТАРІУС І НОТАРІАТ В КОНТЕКСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО БУТТЯ СУСПІЛЬСТВА

У статті здійснюється спроба обґрунтувати орган нотаріату і, відповідно, нотаріусів не лише як людей, чия професія підпорядкована посвідченню законності певних документів, фактів що мають юридичне значення та інших зобов'язань. Маючи високу фахову правову підготовку, великий досвід роботи з людьми, яка вимагає глибокого розуміння не лише змісту політико-правових документів, але й правосвідомості загалом, нотаріуси за своїм інтелектуальним потенціалом виступають активними суб'єктами соціокультурного розвитку суспільства. Соціальний зв'язок – це насамперед понятійно спрямований процес спілкування, який в системі нотаріату не обмежується лише правовими категоріями, а фактично всім понятійно-категоріальним апаратом суспільствознавчих дисциплін. Лише в такому разі проявляється вплив культури на взаємовідносини між людьми, на їх поведінку. Що відповідає змісту самого слова культура як обробка психофізіологічних проявів характеру, властивої йому природної вольової енергії вимогами морально-етичних та етико-правових норм, дотримання яких трансформує її в розумно-вольовий спосіб життєдіяльності. Значне місце в статті приділяється розумінню культури як фактору, який йде від природи до людини, а не навпаки. Тому в якості аргументації використана концепція чільного представника сучасної філософської антропології Е. Морена. Оскільки культура як обробка природи і самої людини безпосередньо проявляє себе у трудовій діяльності, дається розширене тлумачення визначення праці К. Марксом. Розглядаючи семантичний зміст терміну культура, можна отримати напрям процесу, який логічно й органічно підводить до необхідності понятійного визначення змісту соціокультурного феномена. Адже поняття являють собою метод організації поведінки людини як соціально-духовної особистості, а не природного індивіда.

Ключові слова: *людина, особистість, нотаріус, нотаріат, культура, соціальне, суспільство.*

Постановка проблеми. Сумісне в часі й просторі існування людей не означає, що вони є суб'єктами суспільного розвитку в його соціокультурному вимірі й вигляді. Єднає людей спільна ціль їх існування, для вироблення якої потрібно суто біологічні мотивації, жорстко підпорядковані необхідності задоволення психофізіологічних потреб, підпорядкувати тим цілям, які дозволяють, з одного боку, задовольнити первинні потреби, з іншого, стати на шлях пізнання не лише природних законів, але й законів, які еднають людей як природних індивідів у цілісний колектив, з'єднаний не лише сумісною діяльністю, але й спільною метою буття. Досягнення такої єдності індивідуально особливого із загальним як умовою єдності й цілісності суспільного організму неможливе без подолання властивого людині егоцентризму. Тому культура – це не просто обробка індивіда знаннями законів як прояву загального й об'єктивного, але й сприйняття ним такої суті законів не як примусу, а як прояв власної доброї волі, провітленої розумом. Проблема складна для вирішення, але постійно актуальна.

Методологічною основою статті є використання соціокультурних надбань сучасної філософської антропології, яка в процесі еволюційних організаційних ускладнень природних структур вбачає культуру, яка на рівні людської організації формує культуру мислення, здатну

знайти спільну та єдину основу різноманітного, на основі якої можна утвердити мир і злагоду між людьми.

Мета статті – розкрити соціокультурний потенціал нотаріальної спільноти в його державо-творчому й суспільство-творчому спрямуванні.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи людину в єдності властивих їй природних і суспільних властивостей, потрібно, дотримуючись обраного нами філософсько-антропологічного підходу до неї, відзначити, що і соціальне, і культурне в суспільстві є продовженням природного. Все в природі взаємодіє зі всім, все єднають спільні для всього сущого закони як прояв загального і водночас необхідного. Ніщо в природі і ніхто в суспільстві не може випасти із дії Єдиного, позбутись впливу його законів. Тому цілком закономірно й об'єктивно суспільство це щось загальне в якості людського загалу.

Давньоіндійська філософська школа чарвака-локаята у «Космологічному гімні» так описала суть буття:

«Колись не було ані сущого, ані не-сущого;
Не було ні повітряного простору, ні неба над ним...
Тоді не було ані смерті, ані безсмертя, не було
Різниці між ніччю і днем.

Без подиху само собою дихало Єдине,
І нічого, крім нього, не було» [4, с. 34].

В епоху Відродження Д. Бруно також виходив із Єдиного, в якому «початок і причина, звідки буття, життя і рух, Землі, небес і пекла народження, все, що входить в далечінь і вишир, в глибини» [3, с. 156]. Все це і є Всесвіт, який можна осягнути суголосним йому голосом Розуму. «Всезагальний розум – це внутрішня, найреальніша і спеціальна здібність і потенційна частина душі світу. Це є єдине тотожне, що наповнює все, освітлює Всесвіт і спонукає природу породжувати як належить свої види і, таким чином, має відношення до породження природних речей, подібно до того, як наш розум відповідно породжує розумні образи» [3, с. 156-157].

Немає потреби наводити думки всіх мислителів, адже всі вони єдині в тому, що мислення як уміння знайти спільне, загальне як внутрішньо сутнісне й необхідно повторюване – це і є Розум як всезагальний закон, який, попри просторово-часові відмінності об'єктів єднає все різноманітне в Єдине. Для суспільства – це єднання людей, можливе в тому випадку, коли вони розвинуть в собі такий рівень культури мислення, за якого не природно визначені відмінності між ними, а світовий Розум в них буде визначати їх гармонійну взаємодію.

Семантично слово культура означає: «**cultura** ... 1) обробіток, обробка, догляд; 2) землеробство, сільське господарство; 3) виховання, освіта, розвиток; 4) поклоніння» [4, с. 276]. Культура твориться на основі певних зусиль: «**I cultus** 1) оброблений, доглянутий; 2) одягнений, нарядний, ..прикрашений, красивий, витончений; 3) освічений, витончений, облагороджений, культурний» [4, с. 276]. Ще один варіант: «**II cultus** – ... 4) спосіб життя..; 6) оздоблення, пишність, пишнота, .. краса; 8) заняття, вивчення; 9) пошанування, культ, шана, повага» [5, с. 276].

Завжди важливо брати до уваги якомога більше значень будь-якого слова, надто ж такого, яким є слово культура. Це дає підстави для того, щоб людина розуміла необхідність її власного розвитку в напрямку якщо не досягнення всіх значень, то, принаймні, прагнення до їх розуміння. Нескладно побачити, що багато із наведених значень мають місце в бутті природних об'єктів, особливо в живій природі. Людство, окрема людина, якщо не йдуть шляхом культури, елементом якої в природі є краса, руйнують не лише природу, але й своє власне життя. Про це чудово йдеться в монографії С.А. Крилової «Краса людини в життєвих практиках культури». В ній доведено, що «краса в особистісному бутті людини в культурі – це передусім краса вчинків та відносин. Можна припустити, що краса вчинків та відносин є предметом і етики, і філософської антропології, і філософії культури, і соціальної філософії» [6, с. 28-29]. Ми можемо додати, що сюди ж відноситься сфера професійного спілкування між людьми, які взаємодіють у правовій площині. Адже не можна розрізняти етичне й естетичне.

Про це чітко йдеться у філософії Платона, Аристотеля. Якщо замість звично вживаного поняття «бог» поставити поняття розуму або закону, то наступне посилення на Платона це підтверджує. Отже: «Бог, за давнім переказом, тримає початок, кінець і середину всього суцього. ...За ним завжди слідує правосуддя, що мстить відстаючим від божественного закону. Хто хоче бути щасливим, зобов'язаний додержуватись його і слідувати за ним смиренно і в строгому порядку. Якщо ж хто внаслідок пихи звеличується багатством, почестями, тілесним благополуччям; якщо хто юністю, нерозумністю і нахабством розпалює свою душу, так що вважає, нібито йому вже не потрібен ні правитель, ні керівник, а начебто він сам годиться в керівники іншим, – така людина залишається позаду, будучи позбавлена бога. Залишившись позаду і підібравши ще й інших, подібних собі, вона шарахається, приводячи все в сум'яття» [9, с. 381]. Причина в тому, що не так легко знайти спільну та єдину основу, яка була б єдиною загальною ідеєю для всього людського загалу складно, якщо не стати на шлях формування розумно впорядкованої волі. В такому разі, «якщо ми не в змозі вловити благо однією ідеєю, то впіймаємо її трьома – красою, співмірністю та істиною; склавши їх начебто воедино, ми скажемо, що це і є дійсна причина того, що міститься в суміші, і завдяки її благодатності сама суміш стає благом» [9, с. 381].

Цією сумішшю для людського буття є насамперед суспільство, якщо воно функціонує як проста сукупність індивідів, вчинки та відносини між якими не є наслідком культури в якості їх повсякденної життєвої практики. Йдеться, звичайно, про культуру в тих смислах і значеннях, які містяться в слові як арсеналі мислення. Аристотель виходив із того, що «душевні порухи бувають троякого роду: афекти (*pathe*), здібності (*dynameis*) і набуті властивості (*hexeis*)» [1, с. 458-459]. Вся проблема формування морально-етичних чеснот полягає в тому, яким чином слід поєднати афекти й здібності, аби вони створювали суспільне благо. Його рішення в тому, що має бути серединна міра. «Отже, добродієність є певного роду середина, постільки вона прагне до середнього. Понад тим, помилятися можна по різному (бо зло безмежне, ... а добро обмежене), вірно вчиняти можна лише одним шляхом, через що перше легке, а друге трудно; легко промахнутись, трудно попасти в ціль, тому то надлишок і недостача – приналежність пороку, середина – приналежність добродієності. Досконалі люди одноманітні, порочні різноманітні» [1, с. 461]. При цьому він розумів, що знайти середину також складно. Але завдання людини в її прагненні до досконалості якраз в тому й полягає, що афективна воля перебуває в стані постійної напруги, яку чинить пізнавальний розум.

Здатність пізнавально спрямованого розуму дозволяє мисленню бути «у тій області, де немає оманливого. А омана й істина зустрічаються там, де вже наявне поєднання думок, що складають немовби щось одне... Помилка полягає завжди в неправильному поєднанні. ...А поєднує в одне кожного разу розум» [2, с. 436]. Розрізнити філософську мудрість і мудрість буденну, що формується на довільному поєднанні своїх чи чужих думок про сутність об'єктів пізнання, можна за таким критерієм: «Розум, спрямований на зміст предмета як суть його буття, істинний завжди; розум, дотичний до чогось іншого, – не завжди» [2, с. 437]. Якщо він дотичний до суті того, що є змістом істини, добра і краси, тоді критерієм добродієності стає катарсис, тобто очищення від оманливості, яке людина відчуває всією своєю цілісністю.

Здійснений нами своєрідний історико-філософський відступ мав на меті обґрунтувати необхідність надання нотаріальній спільноті статусу соціокультурного феномена суспільства, яке потребує наявності в собі певного зразка високої культури суб'єктності з боку певних структур, який би налаштовував його на слідування творчому мімезису. Адже довіра до державних гілок влади в Україні вкрай традиційно низька. А це не може не загрожувати існуванню самої державності. Адже, як зазначає С. Крилова, «краса відносин у відкритому, демократичному суспільстві виражається через такий феномен, як *соціальне партнерство*. ...В самому широкому сенсі соціальне партнерство можна визначити як взаємодію людей, в якій відбувається реалізація цілей і завдань кожного з партнерів у творчій співпраці, яка розвиває суспільство. ...без організації соціального партнерства посттоталітарні тенденції в економіці, політиці, гуманітарній сфері навряд чи можуть бути подолані» [6, с. 414].

Такого соціального партнерства держави зі спільнотою нотаріусів, на наш погляд, не вистає. Ця спільнота, як суб'єкт утвердження законності, прийнятою за цілком очевидною демократично-правовою, а не однопартійною процедурою, найменшою мірою вражена авторитарно-тоталітарними міркуваннями. Недоліки діючих законів, серед яких постійні зобов'язання, що не можуть сприйматись інакше, як певна міра недовіри до професійних, громадянських і соціокультурних цінностей нотаріусів, зумовлені не досить високою політико-правовою культурою виборців, які, не маючи належного досвіду вибору, а не звичного голосування, обирають за мірками популістських обіцянок партійних лідерів. Звідси наша переконаність в тому, що саме правова спільнота, представлена нотаріусами, здатна позитивно вплинути на правосвідомість суспільства, оскільки в її свідомості закони не носять партійного сенсу. Будучи прийняті партійною більшістю, вони втрачають партійний окрас, стаючи законами, які потрібно виконувати вже не за партійною ознакою, а як прояв колективної народно-представницької волі. Для цього їй потрібно підвищувати як політичну, так і правову культуру.

Поняття соціокультурний феномен означає здатність окремої людини або ж певного колективу до такої форми взаємодії з іншими людьми й колективами, яка забезпечує сталий розвиток суспільства завдяки внутрішній мотивації поведінки, визначеної змістом поняття культура.

Виділимо ті найважливіші ознаки, які, проявляючись вже в живих природних організмах, повинні стати визначальними для соціокультурної практики життєдіяльності людини як істоти політичної і водночас правової. Адже держава як політичний інститут управління всією сукупністю потреб та інтересів людини діє за правовими нормами, надаючи їм статус законів.

Культура як обробіток і догляд проявляється при переході первісних людських общин до землеробства, що й визначило напрям їх пізнавально-дослідницької діяльності. Адже для забезпечення потреб обміну виробленими артефактами чи зібраними дарами природи, потрібно було відкривати її закони. Що неможливо без своєрідного експерименту по її обробці та визначенні міри її опору такому втручання. Опір можна здолати, якщо підпорядкувати трудову діяльність внутрішній сутності об'єктів спротиву. Спочатку це земля і землеробський вид діяльності як зародок культури. Але разом із цим і сам труд, сама праця. Людська *община*, людський *загал*, він же *спільнота*, єднає вже не тільки сумісна/*спільна* праця, але й *загальне як закон*. *Сумісне* в часі і просторі *стає суспільним*. Взаємодія в координатах «людина – природа» набуває ознак культури, адже обробці піддається не лише земля, але й людська свідомість. Так відбувається у всі часи, коли новонароджений індивід вступає у взаємовідносини з іншими індивідами, завдяки чому долається спротив власних егоцентричних спонукань на користь їх послаблення заради досягнення бажаного для всіх миру і злагоди, взаєморозуміння в процесі злагодженого партнерства, переваги якого очевидні.

Визначення К. Марксом праці, труда підтверджує факт формування людини як соціокультурного суб'єкта в його суспільному бутті. «Праця є перш за все процес, що здійснюється між людиною і природою, процес, в якому людина своєю власною діяльністю опосередковує, регулює і контролює обмін речовин між собою і природою. Речовині природи вона сама протистоїть як сила природи. Для того, щоб присвоїти речовину природи в формі, придатній для її власного життя, вона приводить у рух належні її тілу природні сили: руки і ноги, голову й пальці. Діючи засобами цього руху на зовнішню природу і змінюючи її, вона водночас змінює свою власну природу. Вона розвиває сили, що дримають у ній, і підпорядковує гру цих сил своїй власній владі» [7, с. 188-189]. Маємо ніщо інше, як позицію філософської антропології, оскільки чітко видно діалектику природного й соціального як суспільного. Причому, йдеться про обмін речовиною, але й енергією та інформацією. Так *загальне* в природі у вигляді її законів культивує в людському *загалі* потребу діяти згідно культури природи. Так і відбувається доти, доки вона перебуває в залежності від її законів. Що стосується взаємодії між людьми поза виробничою діяльністю, то тут культурі злагоди й гармонії протидіє, як відзначав К. Лоренц, відсутність заборони на внутривидове знищення. Тобто, це найскладніша ланка для прояву соціокультурної сутності людини, яку вона зобов'язана подолати, але перспективи відносно утвердження такої культури взаємодії як між людьми, так і між народами, досить примарні.

Вкрай важливим для розуміння соціального статусу культури, яку формує праця як взаємодія людини з природою, має завершальна частина її визначення. «В кінці процесу праці виходить результат, який ще на початку цього процесу був наявний в уяві людини, тобто ідеально. Людина не тільки змінює форму того, що дано природою; в тому, що дано природою, вона здійснює разом із тим і свою свідому ціль, яка як закон визначає спосіб і характер її дій і якій вона зобов'язана підпорядковувати свою волю. І це підпорядкування не є одиничний акт. Крім напруження тих органів, якими виконується праця, впродовж цієї тривалості праці необхідна доцільна воля, що виражається в увазі, причому необхідна тим більше, чим менше праця захоплює працівника своїм змістом і способом виконання, отже, чим менше працівник насолоджується працею як грою фізичних та інтелектуальних сил» [7, с. 189].

Уважний аналіз змісту поняття, а ми постійно наголошуємо на його методологічній функції в пізнанні, дозволяє зафіксувати появу в людській свідомості таких важливих елементів. *Перший*. Процесу передуює ідеальний образ його результату. *Другий*. Мета, ціль процесу є для нього законом, який формує й відповідний статус волі. *Третій*. Воля в ході всього процесу праці, будь-якої діяльності загалом, має підпорядковуватись визначеній наперед цілі як закону. Так формується розумна воля як вищий продукт культурної соціалізації людини: її обробляє, створює, формує закон/закони природи. *Четвертий*. Доцільна воля залежить від привабливості або непривабливості праці. Якщо приваблива, то йдеться про витончену культуру, яка підносить людину над нею самою як суто природною істотою. Ми в дослідження говоримо про мета-граничне буття, яке долає буденне й граничне, суто професійне, оскільки це рівень «гри фізичних та інтелектуальних сил» людини. Якщо неприваблива, маємо прояви афективної поведінки, яка може стати порочною у своїй тривалості.

Може постати питання: «Як такий трудовий процес взаємодії людини з природою співвіднести із процесом, яким професійно зайнятий нотаріус?». Відповідь очевидна. А саме: цей процес первинний по відношенню до всіх інших суспільних процесів взаємодії між людьми. Це перше. Друге. Власне соціокультурна взаємодія в площині розвитку суспільства набагато більш складніша за її утвердженням в якості морально-етичних, етико-правових, які трансформуються в політико-правові. Третє. Система нотаріату досить тісно прив'язана в першу чергу до політичних та економічних відносин в суспільстві, в яких не так легко проявити високі моральні та правові стандарти.

Е. Морен, виводячи соціогенез із пращурів людини, відзначав також і суттєву роль охоти в діяльності первісних людських общин. Колективна організація охоти сприяла тому, що «суспільство, складність якого вже передбачає наявність культури, з необхідністю виникає раніше sapiens'а» [8, с.60]. Звичайно, що не тотожного сучасному, але в якості палео-суспільства. Появляється відмінність між чоловіками й жінками у виконанні ними різних функцій, необхідних для такого палео-суспільства. «Так солідарність, кооперація, дружба, почуття чоловіків один до одного поступово подавляють переважаючі у приматів риси нетерпимості та взаємного уникнення» [8, с. 62].

Виходячи з того, що всі живі організми вимушені, так би мовити, постійно виборювати своє право на життя, їх взаємодія носить ознаки виробничо-економічного характеру. У приматів це виражено слабо, але у гомінідів вже досить виразно. «Якщо економіка – це система організації добування ресурсів, їх розподілу, їх споживання», то «суспільство гомінідів... створює свою економіку, організуючи й технологізуючи дві наявні у нього екологічні практики – охоту і збиральництво, – що перетворюються в економічні практики. ...Економіка, таким чином, виникає із поєднання правил самоорганізації суспільства з екологічною практичною діяльністю» [8, с.66]. При цьому з'являється гостра потреба в закріпленні досвіду та його передачі своїм нащадкам. Це дало підстави Морену стверджувати, що «унікальна не людина, а саме мова» [8, с.70]. Тому «не позбавлене сенсу судження, що не людина створила мову, а мова створила людину; проте, стверджуючи це, слід додати, що мова створена гомінідами. З цього часу мова вже не служить лише знаряддям комунікації і, у більш широкому розумінні, складної організації суспільства. Вона також перетворюється в культурний капітал, в носія сукупності знань

суспільства і його навичок. З цього часу починається формування мови культури всередині системи суспільства» [8, с. 71].

Висновок цього класика сучасної філософської антропології наступний: еволюція природи, супроводжувана постійним процесом обробки простих елементів у складні системи, є ніщо інше, як процес її культурної самоорганізації. Звідси її визначення: «Культура створює породжуючу систему високої складності, без якої високий рівень складності зруйнувався б і уступив місце більш низькому організаційному рівню. Культура, усвідомлювана в даному сенсі, повинна передаватись, викладатись і засвоюватись, тобто відтворюватись у кожному заново появленому індивіді протягом періоду його навчання, щоб мати можливість самовідтворюватись та відтворювати високий ступінь складності суспільства» [8, с. 72].

Наведений зміст поняття «культура» повністю відповідає тій напрузі, з якою щоденно зіштовхується нотаріальна спільнота у своїй професійній діяльності, яка, поза її волею і бажанням, як і певним засторогам керівних державних органів, спонукає до постійної готовності перебувати на більш високому організаційному рівні буття її членів. Свідченням такої ускладненості є динаміка суспільства, яка призвела до того, що всього лише за три десятиліття змін і доповнень до Закону «Нотаріат в Україні» було прийнято більше сотні. Все це і створює ту напругу, яка, з одного боку, не може не впливати на гарантований Конституцією стан «життя і здоров'я» як найвищі соціальні цінності; з іншого, спонукає до необхідності постійної соціокультурної відповідності постійним організаційним ускладненням суспільства.

Можливо, що якоюсь мірою викладене нами в статті обґрунтування соціокультурного статусу нотаріальної спільноти видається начебто самоочевидним. Проте це погляд сторонній, а не внутрішній. Управлінська функція державних інституцій не повинна носити виключно регламентуючий характер відносно підлеглих їм органів. Має бути соціальне партнерство, або ж горизонтальна дія, а не прихильність до вертикалі влади. Якщо така практика реалізується в державі, проголошеній як демократична і правова, соціальна, то й слід утверджувати культуру соціального партнерства, культуру координації, а не субординації. Звідси й наше бажання викласти свою позицію на основі того, що теорія об'єкта не може бути істинною й переконливою без знання його історії.

Висновок. Нотаріат як спільнота професійно об'єднаних особистостей являє собою потужний соціокультурний феномен суспільства. Це не просто орган, перед яким керівні державні установи мають ставити якісь завдання, що само собою зрозуміло. Це, насамперед, соціокультурне співтовариство, внутрішньою сутністю якого є філософський тип світогляду, що дозволяє йому не просто здійснювати свої професійні обов'язки, але й бути в статусі рівноправного соціального партнера для всіх інших товариств, включно з державою. Остання, в особі вищих державних керівників, не повинна забувати, що вертикальна кар'єра не здійснюється під прямим кутом. Верхні сходинки зобов'язані бачити сходинки, які під прямим кутом не породжують демократію.

Сприймавши такий висновок, нескладно визначити **напрямки подальших досліджень**. Вони визначаються пошуком форм організації структур громадянського суспільства, для якого держава – інструмент реалізації його цілей. Всі вони, якщо людина свідомо свого соціокультурного призначення, в розвитку властивих їй здібностей, талантів, інтересів і т. ін.

Список використаних джерел

1. Аристотель. Антология мировой философии: в 4 т./Москва: ред. Мисль, 1969. 1 т. 407-475 с.
2. Аристотель. Политика / Аристотель. Сочинения: в 4 т. / Москва: ред. Мисль, 1969. 4 т. 375-644 с.
3. Бруно Д. Антология мировой философии. в 4 т. / Москва: ред. Мисль, 1970. 2 т. 154-176 с.
4. Древнеиндийская философия. Москва. ред. Мисль, 1972. 212 с.
5. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь. Москва, ред. Русский язык. 1976. 1096 с.
6. Крилова С. А. Краса людини в життєвих практиках культури. Досвід соціальної та культурної метаантропології і андрогін-аналізу. Київ, ред. КНТУ. 2020. 563 с.
7. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Москва. ред. Политиздат, 1973. 907 с.

8. Морен Е. Утраченная парадигма: природа человека. Київ. ред. КАРМЭ-СИНТО, 1995. 240 с.
9. Платон. Антология мировой философии: в 4 т. / Москва: ред. Мисль, 1969. 1 т. 407-475 с.

References

1. Aristotle. (1969). *Antologiya mirovoi filosofii*: v 4 tt. [Anthology of world philosophy]. Moscow: ed. Thought. 1 v. 407-475 p.
2. Aristotle. (1969). *Aristotel'. Sochineniya*: v 4 tt. [Aristotle/ Essays in 4 volumes]. Moscow: ed. Thought. 4 v. 375-644 p.
3. Bruno D. (1970). *Antologiya mirovoi filosofii*. v 4 tt. [Anthology of world philosophy]. Moscow: ed. Thought. 2 v. 154-176 p.
4. *Drevneindiiskaya filosofiya* (1972). [Ancient Indian philosophy]. Moscow: ed. Thought. 212 p.
5. Dvoresky Y.H. (1976). *latino-russkii slovar'* [Latin-Russian dictionary]. Moscow: Russian language, 1096 p.
6. Krylova S. (2020) *Krasa lyudini v zhittevikh praktikakh kul'turi. Dosvid sotsial'noi ta kul'turnoi metaantropologii i androgin-analizu*. [The beauty of people is in the life practices of culture. Dosvid social and cultural metaanthropology and androgyn-analysis] Kyiv: KNTU [in Ukrainian]. 563 p.
7. Marx K. (1973). *Kapital. Kritika politicheskoi ekonomii*. [Capital. Criticism of political economy] Moscow: Politizdat. 907 p.
8. Moren E. (1995). *Utrachennaya paradigma: priroda cheloveka* [The Lost Paradigm: Human Nature]. Kyiv: KARME-SINTO. 240 p.
9. Platon. (1969). *Antologiya mirovoi filosofii*: v 4 tt. [Anthology of world philosophy]. Moscow: ed. Thought. 1 v. 407-475 p.

Manoylo Nataliia Hryhorivna

Private notary

Kyiv city notarial district,

Candidate of Philosophical Sciences,

Doctoral Student

National Pedagogical Dragomanov University

9, Pyrohova, str., Kyiv, Ukraine

ORCID: 0000-0002-6369-7437

NOTARY AND NOTARY IN THE CONTEXT OF SOCIO-CULTURAL EXISTENCE OF SOCIETY

The article attempts to substantiate the body of the notary and, accordingly, notaries not only as people whose profession is subject to the certification of certain documents, facts of legal significance and other obligations. Having high professional legal training, extensive experience in working with people, which requires a deep understanding not only of the content of political and legal documents, but also legal awareness in general, notaries in their intellectual potential are active actors in socio-cultural development. Social connection is first of all a conceptually oriented process of communication, which in the notary system is not limited only to legal categories, but in fact to the whole conceptual and categorical apparatus of social science disciplines. Only in this case the influence of culture on the relationships between people, on their behavior. Corresponding to the meaning of the word culture as a treatment of psychophysiological manifestations of character, its inherent natural volitional energy requirements of moral and ethical and ethical and legal norms, compliance with which transforms it into a rational-volitional way of life. A significant place in the article is given to the understanding of culture as a factor that goes from nature to man, and not vice versa. Therefore, the concept of the leading representative of modern philosophical anthropology E. Moren was used as an argument. Since culture as a treatment of nature and man himself directly manifests itself in labor, an expanded interpretation of Marx's definition of labor is given. Considering the semantic meaning of the term culture, we can obtain the direction of the process, which logically and organically leads to the need for conceptual definition of the content of socio-cultural phenomenon. After all, the concepts are a method of organizing human behavior as a socio-spiritual person, not a natural individual.

Key words. Human, personality, notary, notary, culture, social, society.

УДК 130.122+133.4+304.4

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2022-1-3>**Semko Yana Sergiyvna**

Candidate of Philosophical Sciences,
Assistant Lecturer at the Department of World History and Methodology of Science
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky
26, Staroportofrankivska str., Odesa, Ukraine
ORCID: 0000-0002-0704-567X

GLAMOR SOCIAL NETWORKS AND THEIR UKRAINIAN DIMENSION

Internet space, which has become a significant area of human life, can be considered as one of the forms of the field of power, which, like the field of power in reality, maintains a certain order in society. This function fully extends to the organization of the consumption process, which under no circumstances should stop. Thus there is a special discourse of consumption, which means organized social interaction about the sale and purchase of certain tangible and intangible assets (food, clothing, books, information, knowledge, etc.), which to some extent meet the needs of people and create a sense of boundaries reality.

The study focuses on the study of social networks of the existence of glamor and the process of promoting consumption as the main value of modern society. The Internet is considered as a special field of power that regulates the process of consumption. One way to regulate this is to create and promote social projects. The results of the research of the Internet project «Glamor» – one of the most influential and developed projects of the consumer society are given. Some virtual communication resources that promote the idea of glamorization through marketing strategies are considered. Particular attention is paid to such strategies to promote the Internet project, as the use of site developers training cycles aimed at programming consumer behavior; games with numbers, self-presentation opportunities, sales information, marketing express surveys, the possibility of developing a virtual career on the site, consulting on fashion and turning into a glamorous girl or man.

Key words: *consumer society, consumer values, marketing strategies, social project, internet project, internet space, glamor.*

Problem. Internet space, which has become a significant area of human life, can be considered as one of the forms of the field of power, which, like the field of power in reality, maintains a certain order in society (Burdye, 2007). This function fully extends to the organization of the consumption process, which under no circumstances should stop. Thus there is a special discourse of consumption, which means organized social interaction about the sale and purchase of certain tangible and intangible assets (food, clothing, books, information, knowledge, etc.), which to some extent meet the needs of people and create a sense of boundaries reality.

The Internet makes a person feel complete in a plausible world due to the rapid dynamics of change (virtual) life situations, changing roles and images, the ability to demonstrate themselves (different) to others.

The Internet regulates supply and demand in the absorbing process of consumption. It develops and strengthens the possibilist nature of social reality by providing increasing (including imaginary) opportunities for self-realization. Blogs, forums, social networks are becoming public arenas for discussing the whole spectrum of consumption – from material to spiritual goods, from friendship and love to hate.

Ideas disseminated on the Internet, on the one hand, should be close to everyday reality (should be supported by everyday practices), and on the other – should aim to preserve the discourse of consumption, in which Consumption acts as a meta-code of Internet communication. In order for these two aspects to merge organically, it is necessary to create social projects and apply various marketing strategies in their promotion. The more sophisticated and diverse will be the content of projects (their fullness of meaning) and the impact of marketing strategies used by participants in virtual communication, the greater the likelihood of habituation (habitualization) (Berger & Lukman, 1995, p. 89-91)

transformation norms. And the more likely a person, joining the relevant Internet resource, is interested in a new construct of the norm.

Thus, the scientific problem is to study virtual communication resources in terms of designing and promoting social projects in the discourse of consumption using marketing strategies. In this regard, of great interest are sites whose content is not rigorous, but rather multi-layered. These sites are organized on the principle of «do not want – do not look and do not read». Therefore, we can say that the term «promotion» is used in its original meaning – as the promotion (creation, formation) of an idea and some actions to approve, enshrine in the minds of site participants (both real and potential) this idea. This meaning of the concept of «promotion» precedes the understanding of the term in marketing, but more in line with modern reality.

Purpose. Consider the online project «Glamour», which for many millions of people offers a new form of participation in glamorous life – to engage in the purchase of fashionable goods and touch the feast of saints – idols of glamor.

Results and discussion. Of course, the main site in the promotion of glamorous lifestyle is «Glamour» (Glamour) – an online version of a women's magazine. It sets the tone for all fans of glamor, defining the ideal to be pursued, to be equated and imitated. Glamour magazine is a classic of the women's magazine genre, so everything that a woman would like to buy / make / master / try is collected here, but for which she has neither the time nor the money. However, she can be around, as if inadvertently peeking into the private lives of celebrities, as a neighbor to tease about the successes or failures of others. It gives a sense of belonging to something big, significant that is happening in the world.

For example, you can go to parties (there is such a section) Miu Miu in Paris, or an evening of Glamor there, or at any premiere of the film. And you can easily discuss the personal life of any actor or actress.

The authors of the site came up with a good move to involve readers in interactive communication, inviting them to evaluate the clothes or appearance of the celebrity («Who's who?»). Here are examples of such an action: «The paparazzi caught Natalie Portman at the gas station. The actress was dressed in a simple green T-shirt, shorts and espadrilles. Alessandra Ambrosio also prefers to refuel her car. Which of the celebrities does it better?» You need to vote online for your choice. This is followed by the call «Dress like ...» and shows photos of singers, actresses and other stars (Glamour, 2018).

In the section «Paparazzi» we meet the same reception: «Elle Fenning returns from Paris to Los Angeles. Do you like the image of the actress?», «British singer Kimberly Walsh on the way to the BBC. Would you dress like a musician?» Here, too, you need to vote, and then, comparing two stars in the same clothes, to determine whose image is better. This move can be seen both as the development of taste in potential buyers-imitators (simply imposing the product could negatively affect the consumer behavior of readers), and as programming to memorize the style, model.

By the way, this way the fear of being like someone is lost, to lose your uniqueness: if the stars allow themselves to dress in the same outfits, then I can definitely afford to imitate them. But this is not enough. It is necessary that women not only remember the fashion trends that exist now, but know exactly what to buy in the near future. That's why the rubrics «GLAM-BLOG / The most stylish guests of the Miu Miu show spring-summer 2014», «10 best images at the Paris Fashion Week shows» were created and links on the topic: «Hermes: spring-summer 2018», «Chanel: spring-summer 2018», «Christian Dior: spring-summer 2018», «Nina Ricci: spring-summer 2018», etc. (only 61 headings), duplicated with the tags «Paris Fashion Week» and «Fashion Week», which presents fashion shows in Milan, New York, London.

This game continues on other pages of the online magazine: on «Street Style» you just look at how people who follow fashion can dress on the street; «Dress like» offers a complete set of clothing samples that your favorite idols like; «Flight analysis» consolidates what was done in the section «Who's who?». In this way, a training and programming cycle is created: assessment with an everyday look – imposing fashion images by demonstrating new trends, brands in fashion – a proposal to try on new images – again an assessment of images you have already seen – a proposal to «dress like ...».

It combines many factors that stimulate interest in updating the wardrobe. For example: the proposal to try on new images is a psychological factor that actualizes the readiness for change; the proposal to evaluate the images creates the illusion of having special design knowledge, which, of course, impresses (and even flatters) the reader, increases their interest, and ultimately works on the attractiveness of the change itself through the purchase of goods. Not only do all these manipulations of evaluation, fitting, comparison activate the instinct of imitation, so they also draw women (the main readers) to the children's experience of playing with dolls, with their dressing and dressing. And this, it seems, should further weaken the will and increase suggestibility.

It is clear that the fashion industry requires the consumer to be perfect in everything, and therefore, along with clothing brands are promoting other brands – jewelry, cosmetics, fitness products. The structure of the site includes sections that are divided into pages: «Beauty», «Fitness», «Relationships», «Horoscopes», «Forum», «Shopping», «Contests», «Woman of the Year». Each of the sections contains information on the topic, as well as ensures the consolidation of the main theme – fashion trends in clothing – through links, tags, posting photos.

The magazine continues its traditions and on almost all pages and in all sections you can find a game with numbers: «9 things that attract men», «8 ways to meet a handsome man on the street», «7 relevant styling of the season for any way and mood», «10 fashionable options for autumn outing», etc.

What is the appeal of this marketing method of presenting information? It is possible that some framework is given, a clear interval (from one to 7, 9, 10, etc.), getting into which you will probably be fashionable and successful. In addition, it is easier to remember the options: you know for sure that there are exactly eight ways to meet a man, and you can, bending your fingers (the number never exceeds the number of fingers on your hands), try each of them in turn or (also bending your fingers) tell your friends about them. And in general, with the help of numbers, information seems to become scientific, because it is quantified, and modern man, thanks in part to marketing, is accustomed to perceive information in numbers (percentages, numbers).

Of course, the most interesting in terms of using marketing strategies are the sections «Forum», «Shopping» and «Contests». At the Forum with the slogan «Do not part with the forum for a minute!» you can find a lot of interesting topics for discussion: «Fashion and style» (subforums: «That's how I dressed today», «Fashionable Fludilka-2», «Money changer», «Fashionable and inexpensive things» and more); «Beauty» (subforums: «My cosmetics and perfumes-2», «I'll give in good hands-2» (= cosmetic flea market), «Reviews of perfumes and cosmetics»); «Figure» (subforums: «Cellulite», «Purification of the body»); «Show business» (subforums: «House-2 on TNT: discussing the show and its participants», «Vacation in Mexico: discussing the show and participants», «Unsuccessful photos of celebrities», «(Semi) naked celebrities»); «Club life» (subforums: «Face control: go to the club!», «Drugs in clubs», «Favorite restaurants, cafes ...», «Night life»); «Sex and love: we discuss without shame» (subforums are closed to guests); as well as forums «Relationships», «Family», «Career», «Travel».

All these forums represent a wide field for self-presentation: personal photos, demonstration of fashion awareness, display and story about purchases, novelties, things that the forum participants have. It is possible to increase your status (make a virtual career) by becoming a kind of mentor (instructor, leader, or, as it is now fashionable to say, «promotion and sales manager») for beginners. To do this, you can compile a dictionary-guide (for example, the subforum «Flood about the beautiful»).

The main topics on the forum are mainly those that the moderators have marked as «Important topic» and «Poll». Usually, these topics somehow go to the consumption of goods, such as: «Stylish and inexpensive things: where?», «Discount cards: discounts, bonuses», «The last straw - what's wrong with us?» etc. Surveys are, in fact, well-organized marketing research of demand (in the short or long term). Survey topics: «Do you often wear a skirt?», «Shoe size», «Your height», «The perfect figure – what is it?». In addition to studying the demand, which in the future will undoubtedly be guided by suppliers to stores, the polls set the setting - you need to be fashionable and well-groomed (especially clear in the polls «Slimness and well-groomed – as a guarantee of sexuality and success in men: yes,

or no? Let's discuss!», «What kind of person do you consider beautiful?»). The Glamor survey on which networks PC users are registered in is still relevant (this will be useful for advertising attacks on these networks).

In the «Shopping» section you can find the addresses of stores that sell fashion brands of clothing and accessories, links to online stores and tips for those who want to buy gifts for a boyfriend, husband and yourself.

And, of course, all pages of the magazine store the most up-to-date seasonal set of recommendations. These headings are: «Basic wardrobe» (main autumn novelties), «Autumn trends» (curls, arrows, bright lips, wet hair effect), which are for variety (and most likely to force the reader to stay on the site as long as possible) are diluted by «Group therapy» (consultations of the psychologist Glamor on various problems).

Of course, the glamor that embodies consumer values is promoted not only on expensive sites with competent moderators and marketers. It exists in various forms, giving the opportunity to representatives of different social groups to join the dubious pleasures and self-expression, self-realization, to demonstrate themselves «in all their beauty», thus ensuring the infinity and diversity of the consumption process. Therefore, we can talk about subprojects of the social project «Glamor», which have their own specific features.

For example, there is a women's site forlove.com.ua, which is designed for well-off women who care about their appearance, family, home, willing to spend money on the purchase of advertised things. On this site first of all acquaint actually with a subject. The article «Glamorous style for complete glamor. How to become a glamorous woman?» (Glamurnyy stil, 2019). A visitor to the site learns that the main features of such a lady are «eroticism, the spirit of unshakable sexuality», they «should always be well-groomed, have a good figure and self-confidence and have no problems with finances». Readers are also drawn to the fact that examples of glamorous style exist everywhere and «are represented in almost the image of any famous secular lady, whether a singer, actress or TV presenter».

There is also a «Glamorous Women's Site» lady-glam.ru, which presents the following sections: home page, attributes of glamor, glamorous appearance, glam dictionary, glamorous interior, glamorous intimacy, fashion, glamorous lifestyle. Here is a guide on what, how, when and with what facial expression you should (preferably) do to be a real glamorous girl: how to decorate the house, in what colors to decorate the bedroom, bathroom and kitchen, what accessories you need to have. This is not the end of the transition to a glamorous life: it is necessary to update the wardrobe, filling it with expensive branded items, learn fashionable glamorous words from the glam dictionary provided on the site, make a fashionable drawing on nails and fashionable tattoos. Then get acquainted with where glamorous ladies celebrate the New Year, how to hold weddings, where they rest on their honeymoon and what they do in everyday life, in what order they change their make-up, outfits, go to the salon and meet the same glamorous girlfriends.

Recently, glamor is becoming more common among men. «With special diligence, all hints of masculinity are removed, especially as an active principle. Any bodies in such a society are considered feminine, ie designed to extract pleasure from them, so these bodies require decoration ...» (Semenov, 2012). This is largely due to advertising, patterns of behavior of the stars.

There are sites that describe different fashion items for men. For example, on the site «How easy» you can find instructions for creating a new image. To create the image of a fashionable guy, you need to: 1) «trust advertising»; «always smell the most fashionable perfume», have a «neat hair, clean and well-groomed hair, be thoroughly shaved»; 2) become the owner of fashionable gadgets: «the latest model phone or at least an iPad, a thin, light and powerful laptop»; 3) «fashionable clothes and shoes, stylish and preferably expensive watches»; 4) «be smart and interesting» (Garankin, 2019).

Popular sites about the beautiful life include: Vogue, Cosmopolitan, Elle, Fashion and beauty and many others. Entering the word «glamor» in the search bar gives the following variations: «glamor women's clothing», «glamorous girls photo», «glamorous clothes for dogs», «glamor life», «glamorous pictures», «glamorous mom», «glamorous forum», «glamor design», etc. These possible areas,

designed to get acquainted with glamor, are further thematized in more detail. For example, «Glamorous dog – Forums about dogs», «Forum of glamorous mothers», «Women's forums myJane». (Google found more than 2 million responses to your query). Each of the options offers consumption «under its own sauce» – in its communicative code, whether it is «loving and beautiful mother», «luxurious animal lover» or something else.

Conclusions. Despite the fact that glamor is criticized, ridiculed, glamorous members of the human race are mocked in every way (Glamurnaya kisologiya, 2019), he continues to live and develop. Sometimes it looks like a grotesque, cartoon, parody of a person, sometimes disgusting, and sometimes pity. But the most important sign of a glamorous person – the willingness to spend the last money to look «glamorous» remains the same for people of any level of wealth.

We considered the Internet project «Glamor». Of course, in one article it is impossible to describe the full range of sites that develop in the discourse of consumption, but the main activities of these sites were recorded. They all advertise luxury that requires the purchase of new and new expensive things. As Z. Bauman rightly noted, the implementation of the principle of satisfaction necessitates the formation of «competence of an experienced and tireless buyer» involved in a continuous race, which becomes a real passion and rejects as unnecessary all other goals and aspirations of man» (Bauman, 2008, p. 80- 84).

It is for this purpose that social internet projects exist, as they change traditional morals, promote hedonistic values, while using a standard set of marketing strategies for zombie shopping.

Bibliography

1. Бурдые П. Социология социального пространства. Санкт-Петербург: Алетейя, 2007. 288 с.
2. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Москва Медиум, 1995. 323 с.
3. Glamour. URL: <https://www.glamour.ru/tag/ukraina> (дата звернення: 03.10.2020).
4. Гламурный стиль для полного гламура. Как стать гламурной дамой. URL: <http://www.forlove.com.ua/glamurniy-stil-dlya-polnogo-glamura-kak-stat-glamurnoy-damoy> (дата звернення: 08.10.2020).
5. Семенов В. С кем вы, мастера гламура? URL: <http://rusmirzp.com/2012/10/19/category/society/3803> (дата звернення: 03.10.2020).
6. Гаранькин А. Как быть модным парнем. URL: <http://www.kakprosto.ru/kak-8700-kak-byt-modnym-parnem> (дата звернення: 03.11.2020).
7. Гламурная кисология. Пособие для начинающих гламурных Кисо. URL: <http://fatcats.ru/1007-glamurnaya-kisologiya-tom-1-yj.html> (дата звернення: 08.11.2020).
8. Бауман З. Текущая современность. Санкт-Петербург: Питер, 2008. 240 с.

References

1. Burdye P. (2007) Sotsiologiya sotsialnogo prostranstva [Sociology of social space]. Sankt-Peterburg: Aleteyya [in Russian].
2. Berger P., Lukman T. (1995) Sotsialnoye konstruirovaniye realnosti [Social construction of reality]. Moskva Medium [in Russian].
3. Glamour. URL: <https://www.glamour.ru/tag/ukraina>
4. Glamurnyy stil dlya polnogo glamura. Kak stat glamurnoy damoy [Glamorous style for total glamor. How to become a glamorous lady]. Retrieved from: <http://www.forlove.com.ua/glamurniy-stil-dlya-polnogo-glamura-kak-stat-glamurnoy-damoy> [in Russian].
5. Semenov V. S kem vy, mastera glamura? [Who are you, masters of glamor with?]. Retrieved from: <http://rusmirzp.com/2012/10/19/category/sociyety/3803> [in Russian].
6. Garankin A. Kak byt modnym parnem [How to be a fashion guy]. Retrieved from: <http://www.kakprosto.ru/kak-8700-kak-byt-modnym-parnem> [in Russian].
7. Glamurnaya kisologiya. Posobiye dlya nachinayushchikh glamurnykh Kiso [Glamorous kisology. A beginner's guide to glamorous Kiso]. Retrieved from: <http://fatcats.ru/1007-glamurnaya-kisologiya-tom-1-yj.html> [in Russian].
8. Bauman Z. (2008) Tekuchaya sovremennost [Fluid modernity]. Sankt-Peterburg: Piter. [in Russian].

Семко Яна Сергіївна
кандидат філософських наук,
асистент кафедри всесвітньої історії та методології науки
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська 26, Одеса, Україна
ORCID: 0000-0002-0704-567X

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ГЛАМУРУ ТА ЇХ УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

Інтернет-простір, що став значущою сферою життєдіяльності людини, можна розглядати як одну з форм поля влади, яке, так само як і поле влади в реальності, підтримує певний порядок в суспільстві. Ця функція повною мірою поширюється і на організацію процесу споживання, яке ні за яких обставин не повинно зупинитися. Так виникає особливий дискурс споживання, під яким розуміється організована соціальна взаємодія з приводу продажу-покупки деяких матеріальних і нематеріальних цінностей (їжі, одягу, книг, інформації, знання тощо), що задовольняють в тій чи іншій мірі потреби людей і створюють за допомогою смислів межі реальності.

Дослідження зосереджене на вивченні соціальних мереж існування гламуру та процесу просування споживання як головної цінності сучасного суспільства. Розглядається інтернет-простір як особливе поле влади, що регулює процес споживання. Одним із способів такого регулювання є створення і просування соціальних проєктів. Наводяться результати дослідження інтернет-проєкту «Гламур» – одного з найбільш впливових і розвинених проєктів споживчого товариства. Розглянуто деякі віртуальні комунікативні ресурси, які просувають ідеї гламуризації за допомогою маркетингових стратегій. Особливу увагу приділено таким стратегіям просування інтернет-проєкту, як використання розробниками сайтів навчальних циклів, націлених на програмування споживчої поведінки, гри з цифрами, можливості самопрезентації, інформування про розпродажі, маркетингові експрес-опитування, можливість розвитку віртуальної кар'єри на сторінках сайтів, консультування з питань моди і перетворенню на гламурну дівчину або чоловіка.

Ключові слова: суспільство споживання, споживацькі цінності, маркетингові стратегії, соціальний проєкт, інтернет-проєкт, інтернет-простір, гламур.

УДК 316.77; 378; 87.9

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2022-1-4>**Скловський Ігор Зіновійович**

доктор філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська 26, Одеса, Україна
ORCID: 0000-0003-2836-3412

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕЇ НА СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Необхідність боротьби за єдність держави та громадянського суспільства обумовлює пошук орієнтації особистості в соціокультурному просторі, що отримало електоральні якісні зміни у процесі національного спілкування. Філософсько-гуманістичне осмислення цінності життя людини дозволяє ефективно зрозуміти досвід лицарського служіння патріотичної групи прихильників «громадського дон-кіхотства», які де-факто втілювали у життя принципи конструктивного діалогу, оскільки саме в соціо-комунікативних процесах духовна культура молодих патріотів збагачується громадським смислом, частково привласнюючи ті або інші аксіоматичні принципи суб'єктів, що здійснювали цілісність соціокультурного підходу до аналізу демократичних підстав влади і суспільства, взаємовпливу цивілізованих форм. Методологія відтворення сучасного комунікативно-громадського простору використовується для вирішення проблеми «електоральних змін» у громадянському суспільстві. Проблематика дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати соціокультурну реальність як глибинну сутність інформаційного суспільства, обумовлена потребою у філософському осмисленні самопізнання шляхетного духу національної ідеї в її іманентній сутності. За ходою соціокультурної комунікації громадянське суспільство діє в умовах панування філософом культури. В статті розповідається про те, що в світі якісних змін буття постнекласичне пізнання охоплює цивілізаційні зусилля української нації під час оригінального осмислення духовності сучасної людини в контексті розвитку аспектів антропологізації та синергетичної футурологізації духовного «Я». Проблеми буття громадянської культури автор розглядає як антропологічно-комунікативне цілісне втілення духовних ідеалів етнонаціонального розвитку європейського світу, що якісно впливає на моральні чесноти цивілізованої людини. Вона поступово удосконалюється під впливом втілення в громадське життя філософом освіти, зокрема у пошуках алгоритму соціальної надійності захисників реформування зразків громадської та високотехнологічної професійної діяльності. Антропологізація громадської діяльності має насамперед встановлену практикою цивілізаційну мету України – на рівних конкурувати з високорозвиненими країнами та, відповідно до неї, поступово розвиватися за циклом еволюційного становлення цивілізаційних важелів буття, вплинувши на досягнення оптимального рівня найвищого розвитку людини, культури та мистецтва. Тоді дух антропологізму розвиває всі існуючі у цивілізованій людині соціокультурні можливості, які закладені власною політичною нацією. Громадянське суспільство поступово реалізує свій духовний потенціал, нарешті на зламі ХХ–ХХІ ст., долає деякі бюрократичні перешкоди, часто-густо маючи обмежений доступ до субстанційного впливу носіїв цивілізаційно-патріотичних сил, без чого неможлива подальша еволюція софократії людини та демократичного суспільства. За традицією, означену добу розвитку антропологізації соціокультурного простору, автор розглядає як «стадію цивілізаційного розквіту» українського пострадянського суспільства.

Ключові слова: українська ідея, дух свободи, інформаційно-комунікативний простір, антропологізація, культура постмодерну, громадянське суспільство.

Мета й завдання статті: побудова концепції соціокультурного діалогу громадян, комунікації з носіями глобального інформаційно комунікативного соціуму.

Ступінь наукової розробки теми. Стан розробки соціокультурної комунікації знайшов своє відображення у філософсько- методологічних підходах до числа яких слід віднести екзистенційний, герменевтичний, біхевіористська-психоаналітичний. Тут відіграє велике значення концепція комунікативного дискурсу Ю. Габермаса, у тлумаченні якого проблема людського буття осмислюється у громадсько-соціальних вимірах. На думку вчених школи професора Є. Борінштейн, найважливішим соціокультурним явищем громадянського комунікативного суспільства є відображення сутності української людини, яке визначає характер автохтонів та еволюцію їх патріотичної взаємодії з іншими представниками політичної нації (слов'яно-православна, західно-християнська, іудео-мусульманська течії). Тоді реформування економічної сфери суспільства і обумовлює якісні зміни соціокультурної реальності, про що свідчить дух творчості сучасних політиків та філософів. Громадянське суспільство у радянській Україні формувалося де-факто у приховане – локальній формі, використовуючи досвід видатних гуманістів першої половини ХХ ст. – З. Фрейда, К. Юнга, А. Макаренка, Я. Корчака, які не бажали прийняти «нові порядки» тоталітарних режимів, що формувалися між двома світовими війнами. Національна ідея є пошуком сучасного типу духовної інтерпретації боротьби за право мати вільний вимір власного розуміння архетипів України в процесі становлення громадянського суспільства, формування суверенної української держави та виховання патріотичної людини. Теорія демократії вписується у комплекс соціальних змін у світі та в Україні, що засвідчує про рівень альтернативної соціокультурної активності та про здатність патріотичних громадян здійснювати єдність соціальних сил в Україні. Так, концепція А. Макаренка, зберігаючи історичний оптимізм, використовує філософемі фрейдизму як сховану від радянського офіціозу силу з метою «тихого» подолання примітивного впливу радянської влади на носіїв української ідеї. Патріотизм громадян обумовлює дух самоповаги, збереження українських звичаїв та традицій. Комунікативно-практичний та аналітико- політичний досвід патріотів-громадян вписується в соціокультурно-комунікативні реалії нескореної України (В. Аксьонова, З. Атаманюк, В. Ворніков, О. Стовпець О. Халапсіс) та відтворює завершену концептуальну схему реформ, коли посилюється громадська активність поневоленого соціуму. Вирішення особистістю власної гідності через проблему соціокультурної комунікації має істотний внесок у розробку постмодерної новизни підходів до синтезу процесу глобалізації з якісними змінами інформаційно-комунікативного простору. У доробку українських письменників, філософів, які проявили себе як громадські діячі минулого (Г. Сковорода, Т. Шевченко, І.Франко) і сучасності (О.Базалук, В. Бех, Є. Бистрицький, В. Бліхар, В. Воронкова, Л. Кринець, В. Крисаченко, В. Попков) підвищує громадянські можливості самовідтворення суспільства, що еволюційне самоорганізується, долаючи спроби надрадикалізації гасел етносоціального життя.

Основна частина. Гіпотеза дослідження: соціокультурна комунікація являє собою складний процес становлення соціуму, у якому присутні класичні та постнеокласичні зв'язки національної ідеї, які забезпечують ефективну саморегуляцію і динаміку розвитку сучасних соціокультурних течій, ідею пошуку ефективних механізмів регуляції і саморегуляції громадянина, завдяки комунікації, що веде до інформаційної підстави становлення політичної нації, громадянського суспільства, єдності цивілізованого людства. Соціокультурна течія в умовах розгортання культурної глобалізації етнонаціональних спільнот дозволила визначити стан процесів громадського простору, що пов'язаний з гібридизацією, інтеграцією, міграційними тенденціями, вестернізацією культури, що потребують вироблення та «взаємодії толерантних свідомостей» особистостей, розкривши сутність процесу освоєння цінностей «чужої» культури на шляху культурної асиміляції. В творчості, наприклад, видатних педагогів радянської доби (А. Макаренка «Педагогічна поема», В. Сухомлинський «Виховання громадянина») підкреслюються соціокультурні орієнтири українського патріотизму як складові громадського розуміння філософії антитоталітаризму історії, а також впливу лицарського образу «Дон Кіхота Запорозького» на роль А. Макаренка як організатора прихованого опору імперському

вторгненню в систему освіти та виховання. Тоталітарний режим намагався заперечувати права та свободи громадянина, приховуючи свої дії псевдо – революційною фразеологією. Жакливі прояви вульгарного психологічного і фізичного насильства над людиною та суспільством, що набували масового характеру, оголошувалися у радянському суспільстві. однією з форм «історичної» класової боротьби. У системі А. Макаренка дух українофільства поступово стає козакофільством. «Маленька» людина перетворюється з підручного інструменту радянської бюрократії та деспотизму в свідомого громадянина, якій зробив свій вибір на користь європейського шляху України. Одна з європейських цінностей – соціокультурна течія опозиційного суспільства, як «культура шляхетного гумору» досконально досліджується З. Фрейдом. Так, філософ – психоаналітик розглядає характер «добротного лицаря» Дон Кихота де ла Манча по-новому, – як доблесного лицаря, якій не є комічним героєм, а його гумористичний вигляд, пов'язаний із стримуванням деякого афекту романтичного збудження [6]. Спочатку Дон Кихот де ла Манча – чисто комічна фігура, «велика дитина», яка захопилася лицарськими «фантазіями» того часу. Мигель де Сервантес нагородив головного героя атрибутами глибокої мудрості та шляхетними намірами як символічним втіленням соціального ідеалізму. Він впевнений у романтичній реалізації шляхетних цілей у душі просвітництва та щиро виконує дані ним обіцянки. Саме тоді цей персонаж припиняє справляти комічне враження. К. Юнг у ключових наукових працях продовжує фрейдистське пізнання гуманізму «донкихотів» та прагматизму «санчо панса», як символу сакрального і профанного в архетипах європейського розуміння національної ідеї, що торкається гуманістичної орієнтації шляхетної людини [7]. Професор Є.Р.Борінштейн вважає соціологічний аспект критерієм адаптації соціуму до національної ідеї, використовуючи концептуальні знахідки українських педагогів, в тому числі радянської доби. Ідеї А. Макаренка, наприклад, знаходяться у конструктивному діалозі з сучасністю: культура молодих патріотів збагачується громадським смислом, аксіоматичні принципи втілюються за філософсько-гуманістичним осмисленням змін громадянського буття [1; 2; 3; 5]. Культурна життєдіяльність соціуму розвивається у динамічному світі, представляє собою зріз соціальної реальності, що володіє всією сукупністю базових атрибутів громадянського суспільства в контексті різних форм динамічності і різноплановості, що знаходить своє вираження у синтезі, толерантності, взаємодоповнюваності. Прийняття комплексу законів, які більш кардинально змінюють етнополітичні та етноекономічні пріоритети. дозволяє продовжити соціокультурний процес. Пізнання національної ідеї виявляє визначення багатоманітності шляхетних дій прихильників громадянського суспільства, що ставить політичний акцент на автономії носіїв демократії, висвітлюючи такі принципи, як плинність, толерантність, патріотизм, контекстуальність. Детермінанти оптимізації громадянського суспільства сприяють виробленню програми самодіяльності людини: розробка системної концепції організації управління соціокультурними течіями, сприяє оптимізації позитивних етнонаціональних процесів, як на рівні регіону, так і на рівні держави. Соціокомунікативна парадигма громадянського суспільства збагачується в контексті інформаційно-комунікативних технологій, які відображають теоретико-методологічні засади соціокультурної зміни суспільства, що вимагає подальшого поглиблення сенсу поняття «національна ідея», оскільки актуалізується метафізико-логічний принцип епістемології монотеїзму в умовах демократичних змін суспільства. Соціокультурна комунікація як культурна модель релевантної соціальної конфігурації застосовується у політичних значеннях. Соціокультурні процеси входять у коло найбільш актуальних проблем для всього людства, згідно з якими необхідно виробити цивілізаційні критерії, щоб давати оцінку поведінським патернам суб'єктів у комунікативному процесі, локально-культурних змінах (етносоціальна культура) і глобальному проявах. Умови соціокомунікативної орієнтації учасників інтер-суб'єктного громадянського діалогу висвітлюють деякі узагальнені норми: комунікативна компетентність; психоаналітичні (неофрейдизм) мотиваційні феномени як складові духовного обличчя громадянина у метафізиці постмодерно-складних процесів сучасності.

Висновки. Феномен громадянського суспільства в контексті розвитку інформаційного соціуму відображає компаративні цінності як «культурні коди», розшифрування яких дозволяє

здійснювати вплив на моделювання особистісного розвитку, що передбачає побудову системи загальнолюдських, етнокультурних та особистісних спільнот. В умовах розгортання глобальної комунікації визначається позитивне та негативне процесу вестернізації культури, які часто-густо здійснюються через культурну асиміляцію, сепарацію, маргіналізацію, інтеграцію у контексті формування та розвитку соціокультурної парадигми глобалізації та інформаційного суспільства.

Список використаних джерел

1. Аксьонова В.І. Гуманістичні обрії європейського простору. Український контекст: монографія / за наук. ред. Є.Р. Борінштейна. Херсон: Гельветика, 2018. 536 с.
2. Aksyonova V., Sklovsky I. Personality as a phenomenon of civilized adoption of European values. Problem space of modern society: communicative and pedagogical interpretations: collective monograph. Part I. Warsaw: BMT Erida Sp. Z o.o, 2019. P. 126–141.
3. Борінштейн Є.Р. Соціокультурна толерантність у сучасному українському суспільстві. Глобальні проблеми сучасності у контексті історико-філософського знання. Одеса: ДЗ «ПНПУ імені К.Д.Ушинського», 2016. С. 13–27.
4. Habermas J. Justification and Application: Remarks on Discourse Ethics Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1993. 197 p.
5. Halapsis A.V. God's of transhumanism. Anthropological measurements of philosophical research. 2019. Vol. 16. P. 78–90.
6. Фрейд З. Стандартное издание полных психологических работ З. Фрейда, т. XIX (1923–1925): Эго и ид и другие работы, 1-308. Лондон: Hogarth Press и Ин-т психоанализа, 1961. 308 с.
7. Юнг К. Духовные проблемы современного человека. Сознание и бессознательное. Спб.: Университетская книга, 1997. С. 474–499.

References

1. Aksyonova V.I. Humanistychni obriyi yevropeys'koho prostoru. Ukrayins'kyi kontekst: monohrafiya/ za nauk. red. E.R. Borinshteyna. [Humanistic horizons of the European space. Ukrainian context]. Kherson: Hel'vetyka, 2018. 536 s.
2. Aksyonova V., Sklovsky I. Personality as a phenomenon of civilized adoption of European values. Problem space of modern society: communicative and pedagogical interpretations collective monograph. Part I. Warsaw: BMT Erida Sp. Z o.o, 2019. P. 126–141.
3. Borinshtein Ye.R. Sotsiokulturna tolerantnist u suchasnomu ukrainskomu suspilstvi. Hlobalni problemy suchasnosti u konteksti ystorykofilosofskoho znannia. [Socio-cultural tolerance in modern Ukrainian society. Global problems of modernity in the context of historical and philosophical knowledge]. Odessa: DZ «PNPU imeni K.D. Ushynskoho», 2016. S. 13–27.
4. Habermas J. Justification and Application: Remarks on Discourse Ethics. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1993. 197 p.
5. Halapsis A.V. God of transhumanism. Anthropological measurements of philosophical research. 2019. Vol. 16. P. 78–90.
6. Freud Z. Standartnoe yzdanye polnykh psykholohycheskykh rabot Freud Z. [Standard edition of complete psychological works of Z. Freud], vol. XIX (1923–1925): Ego and id and other works, 1-308. London: Hogarth Press and Inst. Of Psychoanalysis, 1961. 308 p.
7. Yunh K. Dukhovnye problemy sovremennoho cheloveka. Soznanye y bessoznatetelnoe. [Spiritual problems of modern man. Consciousness and the unconscious]. Spb: Unyversytetskaia knyha, 1997. S. 474–499.

Sklovsky Igor Zinovievich,
Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philosophy,
Sociology and Management of Socio-Cultural Activities,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky
26, Staroportofrankivska str., Odesa, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2836-3412

THE INFLUENCE OF THE UKRAINIAN IDEA ON THE FORMATION OF CIVIL SOCIETY

The need to fight for the unity of the state and civil society determines the search for the orientation of the individual in the socio-cultural space, which has received electoral qualitative changes in the process of national communication. Philosophical and humanistic understanding of the value of human life allows to effectively understand the experience of chivalrous service of the patriotic group of supporters of "public don Quixote", who de facto implemented the principles of constructive dialogue, because in socio-communicative processes the spiritual culture of young patriots is partially enriched appropriating certain axiomatic principles of the subjects that exercised the integrity of the methodological approach to the analysis of the democratic foundations of government and society and their socio-cultural interaction in civilized forms.

The methodology of reproduction of modern communicative and public space is used to solve the problem of "electoral revolution" in civil society.

The problem of the study is to analyze the socio-cultural reality as the deep essence of the information society, and due to the need for philosophical understanding of self-knowledge of the noble spirit of the national idea in its immanent essence. In the course of socio-cultural communication, civil society operates under the dominance of philosophers of culture.

The article describes that in the world of qualitative changes in life post-classical knowledge covers the civilizational efforts of the Ukrainian nation during the original understanding of the spirituality of modern man in the context of developing aspects of anthropologization and synergetic futurologization of the spiritual "I".

The author considers the problems of civic culture as an anthropologically – communicative holistic embodiment of the spiritual ideals of ethno-national development of the European world, which qualitatively affects the moral virtues of civilized man. It is gradually improving under the influence of the implementation of philosophers of education in public life, in particular in search of an algorithm for social reliability of defenders of reforming examples of public and high-tech professional activities. Anthropologization of public activity has primarily established in practice the civilizational goal of Ukraine – to compete on equal terms with highly developed countries and, accordingly, gradually develop in the cycle of evolutionary formation of civilizational levers of existence, influencing the achievement of optimal levels of human development, culture and art.

Then the spirit of anthropologic develops all the existing socio-cultural opportunities in a civilized person, which are inherent in their own political nation. Civil society is gradually realizing its spiritual potential, finally at the turn of the XX–XXI centuries, overcoming some bureaucratic obstacles, often having limited access to the substantial influence of civilizational and patriotic forces, without which further evolution of human sophocracy and democratic society is impossible. According to tradition, the author considers the marked era of anthropologization of socio-cultural space as a "stage of civilizational flourishing" of Ukrainian post-Soviet society.

Key words: *Ukrainian idea, spirit of freedom, information and communicative space, anthropologization, postmodern culture, civil society.*

ФІЛОСОФІЯ ЛЮДИНИ З ЇЇ ОСОБЛИВОСТЯМИ, ЗДІБНОСТЯМИ І ВЛАСТИВОСТЯМИ

УДК 378.004.946.06

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2022-1-5>

Швидун Людмила Тарасівна

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти»

Дніпропетровської обласної ради

вул. Володимира Антоновича, 70, Дніпро, Україна

ORCID: 0000-0002-7286-8103

ОСВІТНЯ МОБІЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКИ

Актуальність проблеми. Сучасний світ – це світ, який полонила глобалізація, стала основним чинником життєдіяльності людської цивілізації. Дослідниками цього явища з'ясовано, що глобалізація впливає на освіту, трансформуючи її. Результати глобалізаційних освітніх процесів можуть бути як позитивні, так і негативні. Щоб попередити можливі негативні наслідки глобалізації та переорієнтуватись на сучасні виклики, виникла необхідність розгляду проблем освіти, освітньої мобільності в контексті розвитку людської цивілізації. Адже освіта є чинником оновлення суспільства, способом адекватної відповіді людства на динаміку, мінливість, потужність прогнозованих або неочікуваних ризиків та трансформацій, а головною функцією освіти є розвиток людини, який можливий завдяки мобільності.

Метою статті є осмислення взаємозв'язку освітньої мобільності та інформаційного світу, доведення актуальності та важливості освітньої мобільності, зокрема, віртуальної для життєдіяльності людства, його розвитку та відповідей на гострі проблеми сучасності.

Методи. Поєднання методів філософії, філософії освіти, педагогіки, соціальної філософії дозволило дослідити наукову і довідкову літературу з проблем освітньої мобільності із подальшим їх аналізом.

Результати. Доведено, що освітня мобільність явище непросте та неоднозначне, може зумовлювати не лише розвиток людини та суспільства, але й створювати проблеми. До негативних чинників, пов'язаних з мобільністю, віднесено міграційні процеси, надмірне захоплення економізацією освіти, питання можливої втрати національної ідентичності, проблеми уніфікації та стандартизації тощо. Як приклад, розглянуто освітню віртуальну мобільність: з однієї сторони – перспективний напрям, з іншої – суттєво трансформує базові принципи організації освітніх відносин.

Висновки. Глобалізація людської цивілізації, швидка зміна реальності, гуманітарна криза довели необхідність трансформації освіти, освітньої мобільності як її складової, що, в свою чергу, сприяло перегляду освітньої парадигми, переходу до навчання впродовж життя, динамічному розвитку дистанційного навчання, модернізації освіти, появі нового перспективного виду – віртуальної освітньої мобільності.

Ключові слова: XXI століття, освітня мобільність, цивілізація, виклики та загрози, віртуальна мобільність, дистанційне навчання, інформаційні технології, глобалізація.

Вступ. Людська цивілізація XXI століття – це епоха постіндустріального суспільства, що характеризується, насамперед, явищами глобалізації та інформатизації. Суттєвою ознакою постіндустріального соціуму є комунікаційна єдність світу, яка призвела до нівелювання, розмивання кордонів між державами. «Інформаційне суспільство все глибше проникає в усі сфери сучасного соціуму – економічну, військову, медичну, екологічну, політико-адміністративну, медійно-комунікаційну, науково-освітню, культурну» [3, с. 22]. Характеризуючи таку ситуа-

цію, науковцями введено поняття «світ без кордонів». Інформація через мережу інтернет може бути доставлена за хвилини чи секунди у будь-який куточок планети. Дослідник П. Фрейре слушно зауважив, що «світ зменшився до розмірів села. Час стиснувся. Вчора стає сьогодні. Завтра вже настало. Усе робиться на великій швидкості» [7, с. 113]. І, як результат, світ став взаємозалежним та більш уразливим.

«Інформаційна цивілізація повинна ґрунтуватися на принципово іншому субстраті, мати специфічну структуру, тому й освіта має будуватися за іншим принципом, ставши Глобальною освітою, тобто такою, що обслуговує життєдіяльність людини у будь-якому куточку планетарного світу в різноманітті виробничих процесів» [2, с. 109].

Отже, глобалізація прямо чи опосередковано впливає на освіту, її трансформацію. Освітня сфера на сучасному етапі переживає не найкращі часи. У вищій школі посилюється протистояння між традиційними та новими поглядами на освіту, суть останніх зводиться до питань «економізації освіти», на перший план виходить її економічна складова, гуманітарна – втрачає свої позиції. І як результат – криза освіти, криза духовності. «Сьогодні багато філософів ведуть мову про антропологічну катастрофу, яка безпосередньо пов'язана з руйнуванням і розпадом достовірно людського в людині, з негативними змінами в її природі й духовному світі, з глибкою і тотальною кризою людини, пов'язаною передусім з кризою інформаційної культури. Ця криза, яка багато в чому стала наслідком віртуалізації людського життя, веде до втрати людиною підстав свого існування – природних, соціальних, культурних та інших, до зникнення самої перспективи до існування» [5, с. 157].

Мета і завдання. Метою статті є осмислення взаємозв'язку освітньої мобільності та інформаційного світу, доведення актуальності та важливості освітньої мобільності для життєдіяльності людства, його розвитку та відповіді на гострі проблеми сьогодення. Поєднання методів філософії, філософії освіти, педагогіки, соціальної філософії дозволило розкрити основні аспекти освітньої мобільності XXI століття.

Результати. З огляду на сказане вище, виникла необхідність розгляду проблем освіти, освітньої мобільності у вимірі розвитку людської цивілізації.

На думку дослідника В. Кременя «Знання в сучасній цивілізації перестає абсолютизуватися й перетворюється з мети на засіб її досягнення, знаряддя, яке постійно необхідно вдосконалювати. Це зумовило зміну освітньої парадигми індустріального суспільства від «Освіта на все життя» до нової – «Освіта впродовж життя» [4]. З огляду на це можна окреслити тенденції розвитку освіти у суспільстві знань: «зростання мобільності учасників освітнього процесу на вітчизняному та світовому рівнях; трансформація традиційних закладів формальної освіти у відкриті, де реалізуються on-line освіта, SMART-освіта, інноваційна освіта» [1]; інтернаціоналізація освіти; зростання самостійності та автономності суб'єктів освітнього процесу; реальна індивідуалізація освіти, проектування тими, хто навчається, індивідуальних освітніх траєкторій і змісту освіти, визначення обсягу, форм і тривалості навчання; зміна ролі викладача з транслятора нових знань на навігатора у морі інформації, який здійснює педагогічний супровід; залучення до управління освітою і навчальними закладами не вчених і педагогів, а професійних менеджерів.

Щоб попередити негативні наслідки в довгостроковій часовій перспективі та переорієнтуватись на сучасні виклики змін, новий етап розвитку людства, ймовірно, вимагатиме саме освітньої мобільності, адже освіта є чинником оновлення суспільства, способом адекватної відповіді людства на динаміку, мінливість, потужність прогнозованих або неочікуваних ризиків та трансформацій, а головною функцією освіти є розвиток людини, який можливий завдяки мобільності.

Сьогодні освітня мобільність сприймаються суспільством неоднозначно, з однієї сторони, вона є чинником розвитку суспільства та людини, з другої – створює певні ризики. Наприклад, «існують алармістські погляди, які пов'язані з широким використанням мобільністю віртуальних технологій, зокрема в освіті, суть яких зводиться до того, що суб'єкти засвоюватимуть готові візуальні образи, без розвитку критичного мислення та сприймання дійсності. Вважається-

ся, наприклад, що Інтернет може забезпечувати нелінійне середовище, багате на різні форми надання знань із забезпеченням інтерактивності через широкий спектр засобів, з одного боку, кидаючи студентам цікавий виклик для засвоєння принципу «навчатися тому, як навчатися», а з іншого – стаючи можливим засобом для поширення плутанини, тривоги й розгубленості» [6, с. 42].

До негативних чинників, пов'язаних з мобільністю, відносять міграційні процеси, надмірне захоплення економізацією освіти, питання можливої втрати національної ідентичності, проблеми уніфікації та стандартизації тощо.

Розвиток інформаційних технологій, ситуація з коронавірусом у світі сприяла переходу закладів освіти на дистанційне навчання, що привело до появи віртуального простору та віртуальної освітньої мобільності. «Електронне навчання (e-learning) сприяє глобальному доступу до вищої освіти, сприяючи педагогічним інноваціям і зниженню вартості навчання. Нині віртуальні університети і комбіноване навчання складають серйозну конкуренцію традиційним університетам й очному навчанню» [10].

Однак в науці йде дискусія щодо того, чи є віртуальна мобільність доповненням до фізичної мобільності, чи альтернативою їй. На думку дослідника Сільвія Ван де Бунт-Кокхус «реальна мобільність може як замінюватися, так і доповнюватися віртуальною мобільністю» [8].

Під віртуальною освітньою мобільністю розуміється «академічна мобільність, що реалізує можливість віртуально переміщуватись в освітньому просторі від одного навчального закладу до іншого для отримання знань, їхньої передачі, обміну досвідом, подолання національної замкненості тощо» [7, с. 350]. «Віртуальна мобільність реалізується за допомогою сучасних технологій електронного навчання, дистанційної освіти тощо, які створюють віртуальне освітнє середовище з взаємодією мережевих викладачів, системи електронного навчання, студентів» [7, с. 350]. «Під віртуальним освітнім простором мається на увазі програмно-телекомунікаційне середовище, що забезпечує ведення навчального процесу та має такі ознаки: попередня невизначеність для суб'єктів взаємодії; унікальність кожної взаємодії; існування тільки протягом самої взаємодії» [7, с. 350]. Дослідник Хосе Сільвіо дає поняття віртуальної мобільності, яка «може бути визначена як відображення фізичної мобільності, яка відбувається у віртуальному просторі, званому кіберпростором, що не передбачає пересування людей в географічному просторі» [9]. Однак нові способи бачення й слухання не замінюють, не витісняють органічні здатності, але доповнюють можливості людини, які вона може використовувати за своїм бажанням.

Варто також зацентувати увагу на тому, що віртуальна мобільність (не лише освітня) для сучасних суспільств фактично є новим викликом, яка поки що мало регулюється навіть у розвинених країнах. Вона суттєво трансформує базові принципи організації соціально-економічних, валютно-фінансових, трудових, освітніх та іншого роду відносин.

Дистанційне навчання має багато переваг, таких як гнучкість, модульність, паралельність, масовість та ексклюзивність. Цей вид навчання є економічним та технологічним. Більш того, дистанційне навчання забезпечує реалізацію принципів соціальної рівності в отриманні освіти (незалежно від місця проживання і стану здоров'я) та інтернаціоналізму (можливість отримувати освіту за кордоном, не залишаючи власної країни).

Як доводять спеціальні дослідження, за належної організації якість дистанційної освіти не поступається якості традиційної (стаціонарної), завдяки ефективним системам контролю процесу дистанційного навчання. Цікавими є дослідження, які провела компанія «ВР Гамбрехт» (WR Hambrecht), результати яких свідчать, що «якість засвоєння матеріалу онлайн виявилася на 30%, а швидкість засвоєння – на 60% вищою, ніж у традиційних формах навчання» [13]. З часом ці практики можуть перейти від імпровізованих методів до сильнішої інтеграції технологій викладачами у свої методики викладання, забезпечивши підтримання дистанційного навчання або доповнюючи навчання протягом різних періодів.

Така ситуація обумовлює розвиток віртуальної освітньої мобільності (академічної, професійної, наукової, мобільності програм, курсів тощо) серед здобувачів не лише вищої, але й непе-

рервної освіти, викладачів, науковців, шкільних учителів тощо, яка надає можливість більшій кількості здобувачів освіти отримати значущий міжкультурний досвід як частину своєї освіти.

Розвиток віртуальної мобільності серед студентів, науковців, викладачів тощо може стати результативною альтернативою для розвитку процесів мобільності в Україні та за її межами. «Віртуальна мобільність може бути використана як інструмент для насичення та підтримки безпосередньої мобільності, надаючи засоби для організації зворотного зв'язку з рідним навчальним закладом під час перебування за кордоном; також вона може запропонувати (хоча б частково) переваги фізичної мобільності для тих, хто не може їх отримати через перебування за кордоном; інструменти віртуальної академічної мобільності дають змогу організувати низку функцій підтримки: доступ до змісту, підходів та оцінювання, не доступних у вітчизняних навчальних закладах на тлі розширення співпраці між людьми з різним мовним та культурним середовищем з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей тощо» [6, с. 9].

Дослідники вищої освіти прогнозують в найближчі роки позитивну динаміку освітньої мобільності, перш за все серед студентів. Статистика останніх років підтверджує, що освітня мобільність в більшості країн світу розвивається. Згідно з даними ЮНЕСКО «рівень міжнародної мобільності студентів зріс за останні 25 років на 300%, а до 2025 року число студентів, що навчаються за кордоном, становитиме 4,9 мільйонів осіб» [12]. Соціологічне дослідження Gradus показує, що «з початку карантину вже 18% українців почали слухати більше лекцій онлайн. Кількість активних користувачів Prometheus з початку карантину збільшилася в 4 рази, а темпи зростання зареєстрованих перевищили перше півріччя 2019 року. Більше того, слухачі проводять на сайті більше часу і значно активніше завершують курси» [11]. Тому М. ван дер Венде (Marijk van der Wende) слушно наголошує, що «віртуальні програми мобільності й віртуальні університети нині є основою віртуальної мобільності студентів, що базується на використанні нових ІКТ у вищій освіті, насамперед – Інтернет і мобільних навчальних середовищ» [11].

Висновки. Людство XXI століття характеризується явищами глобалізації, інформатизації, інтеграції, комунікаційної єдності світу тощо. Криза гуманітарної сфери зумовила ряд трансформацій та перетворень в освіті. Освітня мобільність – феномен неоднозначний, зумовлює не лише розвиток людини та суспільства, але й створює ряд викликів і ризиків. До негативних чинників, пов'язаних з мобільністю, відносять міграційні процеси, надмірне захоплення економізацією освіти, втрату національної ідентичності, алармістські погляди, проблеми уніфікації та стандартизації тощо.

Інформаційне суспільство, ситуація з коронавірусом сприяли стрімкому розвитку дистанційного навчання, появи віртуального простору та віртуальної освітньої мобільності, яка має реальні шанси стати альтернативою для розвитку фізичної освітньої мобільності.

Тенденції розвитку освіти та виклики, які стоять перед нею вимагають розбудови відповіді з метою дослідження шляхів подальшого забезпечення якості освіти, розроблення стратегій реагування на зміни, нових моделей освіти, що розширюють межі фізичних закладів освіти за допомогою технологій.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В.П., Савельєв В.Л. Освітня політика (огляд порядку денного). Київ: «МП Леся», 2010. 368 с.
2. Бех В.П. Система освіти цифрової доби у дискурсі парадигмального прогнозу. *Humanities studies*: Збірник наукових праць. Гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2020. Випуск 5 (82). 220 с.
3. Воронкова В.П. Формування інформаційного суспільства в Україні: виклик чи потреба часу? *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2015. №60. С.13-24.
4. Кремень В. Г. Світ знання: людина, наука, освіта. К.: Знання України, 2016. 87 [1] с.
5. Прудникова О.В. Інформаційна культура і формування «людини інформаційної». *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. № 2 (29) 2016. С. 154-165.

6. Феномен університету в контексті «суспільства знань»: монографія (рукопис) / В.П. Андрущенко, І.М. Предборська, Є.А. Пінчук, І.В. Степаненко та ін. Київ, 2014. 256 с.
7. Фрейре П. Педагогіка свободи: етика, демократія і громадянська мужність / пер. з англ. О. Дем'ячук. Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2004. 120 с.
8. Хоминець С. І. Поняття та види академічної мобільності студентів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* 2019. № 2 (45). С. 223-227.
9. Хом'юк І. В. Теоретико-методичні засади формування базового рівня професійної мобільності майбутніх інженерів: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2012. 379 с.
10. Cresswell T. Towards and Politics of Mobility. *Environment and Planning D: Society and Space* 2010. v. 28, p. 17-31. URL: http://www.academia.edu/538488/Towards_a_Politics_of_Mobility
11. OECD and Harvard Graduate School of Education. A frame worktoguide an education responsetothe COVID-19 Pandemic of 2020. URL:https://globaled.gse.harvard.edu/files/geii/files/framework_guide_v2.pdf.
12. Teichler U. The Role of the European Union in the Internationalization of Higher Education / The Globalization of Higher Education. Buckingham: Open University Press and SRHE, 1998. P. 88-99.
13. World conference on Higher Education Higher Education in Twenty-first Century: Vision and Action. Vol.1. Final Report. Paris: UNESCO, 1998. 135 p.

References

1. Andrushchenko, V.P. Savel'yev V.L. (2010). *Osvitnia polityka (ohlyad poryadku dennoho) [Education policy (agenda review)]*. Andrushchenko V.P, Savel'yev V.L. Kyiv: «MP Lesya», 368 p. [In Ukrainian].
2. Bekh, V.P. (2020). *Systema osvity tsyfrovoyi doby u dyskursi paradyhmal'noho prohnozu [The education system of the digital age in the discourse of paradigmatic forecasting]*. Humanities studies: Zbirnyk naukovykh prats'. Hol. red. V. H. Voronkova. Zaporizhzhya: Zaporiz'kyy natsional'nyy universytet, Vypusk 5 (82). 220 p. [In Ukrainian].
3. Voronkova, V.P. (2015). *Formuvannya informatsiinoho suspil'stva v Ukraini: vyklyk chy potreba chasu? [Forming an information society in Ukraine: a challenge or a need for time?]*. *Humanitarnyy visnyk ZDIA.* №60. pp. 13-24. [In Ukrainian].
4. Kremen', V. H. (2016). *Svit znannia: liudyna, nauka, osvita. [The world of knowledge: man, science, education]*. K.: Znannya Ukrayiny, 87 p. [1]. [In Ukrainian].
5. Prudnykova, O.V. (2016). *Informatsiina kul'tura i formuvania «liudyny informatsiynoi» [Information culture and the formation of «information man»]*. *Visnyk Natsional'noho universytetu «Yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»* № 2 (29). pp. 154-165.
6. *Fenomen universytetu v konteksti «suspil'stva znan'»: monohrafiia (rukopys) [The phenomenon of the university in the context of the «knowledge society»: monograph (manuscript)]*. (2014). V.P. Andrushchenko, I.M. Predbors'ka, YE.A. Pinchuk, I.V. Stepanenko ta in. Kyiv. 256 p. [In Ukrainian].
7. Freire, P. (2004). *Pedahohika svobody: etyka, demokratiia i hromadians'ka muzhnist' [Pedagogy of freedom: ethics, democracy and civic courage]* / per. z anhl. O. Dem'yanchuk. Kyiv: Vydavnychyy dim «KM Akademiya», 120 p. [In Ukrainian].
8. Khomynets', S. I. (2019). *Ponyattia ta vydy akademichnoii mobil'nosti studentiv [Concepts and types of academic mobility of students]*. *Naukovyi visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya: Pedahohika. Sotsial'na robota.* №2 (45). P. 223-227. [In Ukrainian].
9. Khom'yuk, I. V. (2012). *Teoretyko-metodychni zasady formuvannya bazovoi rivnia profesiinoi mobil'nosti maibutnikh inzheneriv: monohrafiia [Concepts and types of academic mobility of students]*. Vynnytsia: VNTU, 379 p. [In Ukrainian].
10. Cresswell, T. (2010). *Towards and Politics of Mobility. Environment and Planning D: Society and Space.* v. 28, p. 17-31. URL: http://www.academia.edu/538488/Towards_a_Politics_of_Mobility [in English].
11. OECD and Harvard Graduate School of Education. (2020). *A frame worktoguide an education responsetothe COVID-19 Pandemic of.* URL: https://globaled.gse.harvard.edu/files/geii/files/framework_guide_v2.pdf [in English].

12. Teichler, U. (1998). The Role of the European Union in the Internationalization of Higher Education/ The Globalization of Higher Education. Buckingham: Open University Press and SRHE, P. 88-99. [in English].

13. World conference on Higher Education Higher Education in Twenty-first Century: Vision and Action (1998). Vol.1. Final Report. Paris: UNESCO, 135 p. [in English].

Shvydun Liudmyla Tarasivna

Senior Lecturer at the Department of Preschool and Primary Education
Municipal Institution of Higher Education
«Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council
70, V. Antonovycha str., Dnipro, Ukraine
ORCID: 0000-0002-7286-8103

EDUCATIONAL MOBILITY IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF HUMAN CIVILIZATION: PROSPECTS AND RISKS

***The urgency of the problem.** The modern world is a world that has been captivated by globalization and has become a major factor in the life of human civilization. Researchers have found that globalization affects education by transforming it. The results of globalization educational processes can be both positive and negative. In order to prevent the possible negative consequences of globalization and refocus on modern challenges, it is necessary to consider the problems of education, educational mobility in the context of human civilization. After all, education is a factor in the renewal of society, a way to adequately respond to the dynamics, variability, power of projected or unexpected risks and transformations, and the main function of education is human development, which is possible through mobility.*

The aim of the article is to understand the relationship between educational mobility and the information world, to prove the relevance and importance of educational mobility, in particular, virtual for human life, its development and answers to pressing problems of today.

***Methods.** The combination of methods of philosophy, philosophy of education, pedagogy, social philosophy allowed to study the scientific and reference literature on the problems of educational mobility with their subsequent analysis.*

***Results.** It is proved that educational mobility is a difficult and ambiguous phenomenon, it can cause not only the development of man and society, but also create problems. Negative factors related to mobility include migration processes, excessive enthusiasm for the economization of education, the issue of possible loss of national identity, problems of unification and standardization, and so on. As an example, we consider educational virtual mobility: on the one hand – a promising direction, on the other – significantly transforms the basic principles of educational relations.*

***Conclusions.** Globalization of human civilization, rapid change of reality, humanitarian crisis proved the need to transform education, educational mobility as its component, which, in turn, contributed to the revision of the educational paradigm, transition to lifelong learning, dynamic development of distance learning, modernization of education, new promising – virtual educational mobility.*

***Key words:** XXI century, educational mobility, civilization, challenges and threats, virtual mobility, distance learning, information technologies, globalization.*

УДК 004+316.324.8:141.7+159.923.2

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2022-1-6>**Шмиголь Михайло Федорович**

кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри філософії, історії та політології,
Одеського національного економічного університету
вул. Преображенська 8, Одеса, Україна
ORCID: 0000-0003-1268-2582

Юшкевич Юлія Сергіївна

кандидат філософських наук,
старший викладач кафедри філософії, історії та політології
Одеського національного економічного університету
вул. Преображенська 8, Одеса, Україна
ORCID: 0000-0002-8295-0346

ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Актуальність дослідження. Сучасний світ вступив у період глибоких трансформацій, які кардинально змінюють спосіб життя мільйонів людей, їх стосунки, звички та цінності і які відбуваються практично одночасно в усіх сферах життєдіяльності, охоплюють всі країни та континенти і наслідки яких сьогодні досить складно прогнозувати. Для нового покоління людей цей нестабільний, занадто швидкий, гібридний, мерехтливий, а по суті новий світ, з новими умовами та вимогами до життя є звичною реальністю і цілком природно, що такий світ стає предметом дослідження вчених різних галузей науки. **Метою статті є дослідження антропологічних проблем сучасного етапу розвитку інформаційного суспільства і тих викликів, які постали перед гуманітарною освітою в умовах технологічної революції. Методологічна основа дослідження** зумовлена поставленою метою і завданнями роботи та характеризується застосуванням теоретичних принципів діалектичного поєднання аналізу і синтезу, історичного та логічного підходів, порівняння та аналогії, а також гіпотетико-дедуктивного, компаративістського, структурно-функціонального та герменевтичного методів. **Результати дослідження.** Було зроблено висновок, що антропологічні проблеми у всі часи були важливим напрямком соціогуманітарних досліджень. Наголошується, що особливість сучасної епохи полягає в тому, що нинішнє покоління людей виступає не лише свідком, а й учасником формування нової цивілізації, що, з одного боку, обумовлює формування нового типу технологічного укладу життя, до якого сучасна людина ментально ще не адаптувалась, а з іншого – в цій ситуації суттєво зростає роль людини як головного ресурсу та рушійної сили суспільних процесів, а також є основним фактором ризику на шляху розвитку інформаційного суспільства. Підкреслюється, що на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства людський фактор стає критичним. В цьому контексті пріоритетного значення набуває актуалізація гуманітарних проблем, пов'язаних з дослідженням та використанням потенціалу людини як головного фактору розвитку інформаційного суспільства.

Ключові слова: антропологічні проблеми, гуманітарна освіта, гуманітарні проблеми, інформаційне суспільство, інформаційні технології, людський фактор, цифрова революція.

Вступ. Виступаючи на засіданні Генасамблеї ООН в січні 2020 року її Генеральний секретар А. Гутерриш заявив, що наш світ наближається до точки неповернення; що існують загрози, які представляють небезпеку для прогресу всього потенціалу XXI століття. І не дивлячись на величезні блага, що несуть сучасні технології, мають місце і зловживання в різних сферах життєдіяльності суспільства [3]. В цих застереженнях вельми авторитетної людини констатується висновок багаточисельних наукових досліджень останніх років стосовно того, що сучасний технологічний прогрес рухається швидше, ніж ми можемо йому відповідати та усвідомлювати

його [1; 6; 7]. Відповідно перед науковцями, в першу чергу, гуманітаріями, постає завдання прискіпливого теоретичного аналізу всієї сукупності процесів інформатизації, дослідження філософських, соціокультурних, психологічних та інших проблем і перспектив, властивих для сучасного інформаційного суспільства. При цьому виникає ціла низка методологічних, онтологічних, світоглядних, антропологічних проблем пов'язаних з новою соціальною реальністю, що потребують більш системного і цілісного аналізу.

На наш погляд, в сучасному науковому дискурсі не знайшов достатньої реалізації соціально-філософський підхід до вивчення антропологічних проблем розвитку суспільства в умовах процесу інформатизації, зокрема людського фактору як рушійної сили даного процесу і тих ризиків, що супроводжують цей процес в соціально-гуманітарній сфері.

Мета та завдання. Метою даної статті є дослідження антропологічних проблем сучасного етапу розвитку інформаційного суспільства і тих викликів, які постали перед гуманітарною освітою в умовах технологічної революції. Найголовнішими завданнями виступають: проектування моделі сучасної людини з урахуванням тих змін, що відбуваються в інформаційному суспільстві, а також урахування ризиків, які неодмінно супроводжують цей процес. Вивчення питань, що дотичні до аналізу відповідних якостей сучасної людини, які б сприяли її адекватному адаптуванню до сучасної цифрової цивілізації в контексті пануючих парадигм розвитку гуманітарної освіти.

Методи дослідження. Методологічна основа дослідження зумовлена поставленою метою і завданнями роботи та характеризується застосуванням теоретичних принципів діалектичного поєднання аналізу і синтезу, історичного та логічного підходів, порівняння та аналогії, а також гіпотетико-дедуктивного, компаративістського, структурно-функціонального та герменевтичного методів.

Результати. Сучасний світ досить складний для його розуміння пересічною людиною. Але життя примушує нас існувати в цьому багатозначному та суперечливому нестабільному середовищі, часто спонтанно та неусвідомлено прилаштовуючись до величезних швидкоплинних змін, що супроводжують наше життя. Ми є свідками того, як ускладнюються соціальні зв'язки, коли допустимий кількісний їх об'єм значно перевищує можливості нашого мозку, що визначається числом Данбара [10].

Чимало вчених підкреслюють, що необхідність впровадження високих технологій нового покоління (йдеться про нанотехнології, штучний інтелект, нейро-технології, віртуальну та доповнену реальність, цифровізацію та багато інших) відкривають нові перспективи у розвитку економіки та бізнесу, які в свою чергу приведуть і до багатьох радикальних не лише позитивних, але й негативних побічних соціокультурних та гуманітарних ефектів.

В науковій літературі дається аналіз цих основних проблем, що супроводжують людину в новому цифровізованому світі. Так, виокремлюється проблема інформаційної нерівності, що обумовлена головним чином гуманітарними факторами, залежними від якості самої людини; проблема маніпуляції суспільною свідомістю сучасними засобами інформаційного впливу, коли зростає недовіра до інформації; проблема віртуалізації суспільства, суть якої полягає в тому, що реальні фізичні об'єкти та явища підміняються віртуальними образами, які дуже схожі на реальні, хоча такими не є, коли підробка краще оригіналів; проблеми кіберхвороб, що пов'язані з психологічною залежністю від усіляких гаджетів; інформаційна злочинність, що пов'язана з кібератаками та кіберзагрозами усіх видів; Інтернет тероризм; інформаційні війни, тощо [5, с. 25].

Зрозуміло, що ці та інші проблеми примушують наукову гуманітарну думку, як і в інші переломні епохи, звернутись до вічної теми людини, як з точки зору її існування, образу життя в сучасному інформаційному суспільстві, здатності адаптуватися до нових викликів часу, долати ментальні перешкоди, які неодмінно виникають в цих умовах, так і її сутності.

За таких умов, в предметному полі гуманітарних наук, гуманітарного пізнання і в решті – решт гуманітарної освіти з'явилися виклики, що пов'язані з актуалізацією пізнавальних зусиль, направлених не лише на постановку як сучасних і можливих майбутніх антропологічних

проблем, що впливають із реального життя суспільства, а й пошук адекватної відповіді на вічні світоглядно-філософські питання, які і сьогодні для кожної людини залишаються важливими, хоча і були сформульовані І. Кантом більше ніж 200 років тому: «Що я можу знати? Що я повинен робити? На що я можу сподіватися?» І на кінець: «Що таке людина»? Адекватні та обґрунтовані відповіді на ці питання має давати нова система гуманітарної освіти, що вибудовується в сучасному світі під впливом сучасної технологічної революції.

Проблема майбутнього існування людства сьогодні стає глобальною з точки зору непередбачуваного розвитку сучасної цивілізації, оскільки уявлення про таке майбутнє в свідомості людини стає все більш неясним та незрозумілим, а тому і небезпечним. Майбутнє наближається занадто швидко і багато з того, що зовсім недавно вважалось як щось далеке в просторово-часовому вимірі, насправді вже сьогодні стає реальністю, не залишаючи людині часу для того, щоб вона могла ментально підготуватись до адекватного сприйняття цієї нової реальності. Така ситуація породжує ще одну проблему сучасності – проблему формування моделі майбутнього людини та можливих сценаріїв розвитку цивілізації.

Наприклад, вже зараз однією із таких проблем є науково обґрунтований прогноз структури зайнятості населення в сучасному інформаційному суспільстві – перелік професій, що будуть переважати в перспективі, і які пов'язані з отриманням, обробкою, збереженням та розповсюдженням інформації та знання. Так, на думку колишнього голови Google China Лі Кай-фу, в рамках четвертої промислової революції, вимальовується зовсім невтішна картина стосовно існуючих професій, серед яких в недалекому майбутньому віціють лише 60 %. Затребувані будуть, на його думку, чотири групи професій. З існуючих професій актуальними залишаються представники творчих професій (вчені, художники, письменники), які здатні до генерації нових ідей та ідеальних образних систем. До другої групи – топ-менеджери, дипломати, економісти, які мають стратегічне мислення. До третьої групи будуть належати ті, чия діяльність пов'язана з емпатією та співчуттям (сфера, в якій безпорадна машина) – няні, медсестри, соціальні працівники. І нарешті, в четвертій групі, він прогнозує існування тих професій, елементи яких формуються тільки сьогодні – фахівець у сфері гідропоніки, космічний інженер, менеджер і гід з космічного туризму, фахівець із взаємодії з роботами, IT-євангеліст, шопер, спеціаліст у галузі мотивації [4].

Не випадково у зв'язку з проблемою моделювання майбутнього людини все частіше висловлюються думки про те, що доля людини на початку XXI сторіччя знаходиться під знаком історичного кінця. Так, Френсіс Фукуяма обговорює чотири класи технологій, які можуть бути використані для створення постлюдини: – технології маніпулювання мозком людини з метою змінити її поведінку; – нейрофармакологічні впливи, тобто застосування лікарських препаратів, що дозволяють модифікувати емоції та поведінку людини; – різноманітні технології, створені задля істотного продовження життя людини; – технології генної інженерії – саме на їх основі можуть здійснюватися найрадикальніші проекти переробки людини [8].

Сучасними футурологами, такими, як Рей Курцвайл, прогнозується, що в середині XXI сторіччя виникне вибухова точка розвитку, точка сингулярності, коли створені людським інтелектом механізми та комп'ютерні системи вийдуть на передній край еволюції розуму [12].

В академічних колах зростає зацікавленість до нових технологій та їх впливу на гуманітарні науки, що породжує новий простір для досліджень, який часто називають *posthuman studies* – «пост людські» або «пост гуманітарні» дослідження. Як приклад – впливова книга Н. К. Хейліс «Як ми стали постлюдиною: віртуальні тіла в кібернетиці, літературі та інформатиці» [11].

Добре зрозуміло, що відсутність науково обґрунтованих уявлень про майбутнє ускладнює можливість планування розвитку суспільства і в тому числі стає проблематичним формування науково обґрунтованих цілей освіти, що забезпечують підготовку фахівців необхідної кваліфікації, які відповідали б вимогам часу.

Проблеми, що об'єктивно виникають на сучасному етапі активного розвитку цифрових технологій з необхідністю актуалізують сферу гуманітарної освіти, що покликана визначати та формувати ті якості, які роблять людину суб'єктом як сучасних, так і майбутніх цивілізаційних

змін, створювати підґрунтя вибору суб'єктом практичних дій і способу свого життя в нових умовах та на перспективу.

Отже, моделювання майбутньої картини соціального світу та визначення ролі і місця людини в ньому, а також осмислення як позитивних, так і негативних побічних ефектів, що виникають внаслідок впровадження новітніх цифрових технологій – це перш за все завдання гуманітарних наук, а підготовка фахівців, здатних до такого аналізу – завдання гуманітарної освіти.

За цих умов освіта в цілому стає необхідним елементом в процесі підготовки та формування освіченої особистості нової цивілізаційної епохи, незалежно від сфери її професійної діяльності, оскільки значною мірою, наприклад, гуманітарні знання визначають шлях досконалого розвитку її світогляду, «внутрішнього світу», переконань, і які ґрунтуються на умінні збирати та користуватися інформацією для вирішення як повсякденних, так і стратегічних задач, здатності аналізувати та узагальнювати навички швидкого орієнтування в інформаційному просторі, розумінні причин та можливих наслідків розвитку технологічної революції, відповідальності за своє майбутнє, за життєвий вибір, особисту та громадську безпеку.

Але виникає закономірне питання: чи відповідає гуманітарна освіта, що спрямована на розвиток сучасної особистості, формуванню необхідного рівня її світогляду, моральності та духовності у широкому сенсі цього слова, її здатності розуміти сенс тих змін, що відбуваються у світі, системі уявлень та цінностей, що становлять духовні основи життя як людини, так і суспільства, а також, що принципово важливо, чи відповідають сучасні соціальні якості особистості вимогам соціуму задля забезпечення гармонійного цивілізаційного її розвитку в епоху цифровізації? І як може гуманітарне знання впливати на перебіг сучасної науково-технологічної революції?

На жаль, багато соціогуманітарних проблем в тому числі і питань, що дотичні до аналізу відповідних якостей сучасної людини, які б сприяли її адекватному адаптуванню до сучасної цифрової цивілізації сьогодні не враховуються достатньою мірою, або вважаються другорядними в контексті пануючих парадигм розвитку гуманітарної освіти в нашій країні.

Але вже існуючий досвід свідчить, що у покоління тих, хто сформований системою сучасної освіти, яка пройшла безліч етапів різних реформ, можна чітко фіксувати зменшення потреби у самостійній постановці власних цілей. Освітня практика підтверджує і той факт, що більшість молодих фахівців сьогодні демонструє здатність точно відтворювати алгоритми певної діяльності, до якої вони підготовлені, але відчуються суттєві труднощі при осмисленні завдання у більш об'ємному масштабі, що передбачає наявність світоглядної зрілості та розуміння кінцевих цілей.

Така ситуація може бути пояснена тим, що впровадження останнім часом Інтернет-ресурсів та телекомунікацій, цифрової техніки, мобільних пристроїв істотно вплинуло на розвиток нового, цифрового покоління молоді, яке відрізняється особливим типом мислення. Наприклад, останнім часом у дослідженнях вчених виділяються такі його особливості, як розсіяна увага, або «кліповість» мислення, обмеженість лексики, змішання реального та віртуального просторів, відсутність здатності читати та розуміти великі тексти за обсягом, слабо розвинена творча уява; впевненість у своїй унікальності, підвищена увага до свого внутрішнього світу, індивідуалізм, тощо [2, с. 34].

Сучасна молодь по-іншому сприймає дійсність, має власні підходи до різних видів діяльності. Сучасне покоління і до навчання ставиться по-іншому, на відміну від попередніх поколінь. Виходячи з таких якостей цифрового покоління, необхідно вибудовувати й адекватний освітній процес, який би ґрунтувався на гуманітарних науках та враховував значущість цифрових технологій для реалізації цілей освіти, виховання та розвитку молоді.

Це особливо актуально, коли існує (і, очевидно, лише зростатиме) протиріччя між вимогами до соціалізації, що передбачає наявність безпосередньої комунікації та взаємодії у реальному середовищі людського спілкування, що насичене емоціями, боротьбою інтересів, конфліктами, і потребує емпатії, включення рефлексії, миттєвої і точної людської реакції, тощо, з одного боку, і замкнутістю типових представників цифрового покоління у віртуальний, мережевий, ігровий світ – з іншого боку.

Виходячи з вищевикладених особливостей соціальної реальності, необхідно вибудовувати освітній процес, який враховував би в тому числі і особливості сучасного процесу соціалізації. І хоча методика та форми впровадження цифрових освітніх технологій досить активно обговорюються в освітянських колах, де пропонуються різні механізми задля досягнення цієї мети, на наш погляд, потребує також уваги розробка та впровадження адекватних сучасних механізмів соціалізації [2, с. 36]. І тут корисним може бути і досвід американських та європейських вчених, що пропонують шляхи ефективного впровадження цифрової педагогіки в західній системі освіти [9].

Висновки. Аналізуючи антропологічні проблеми в ситуації постійних змін в суспільстві, що обумовлені швидким зростанням впливу інформаційних технологій нового покоління, ми переконані, що їх вирішення може бути адекватним лише в тому випадку, якщо ми зрозуміємо природу «вихідного матеріалу», з яким ми маємо справу. Таким «вихідним матеріалом» є людина сучасного цифрового світу, її особистість, тобто суб'єкт, що володіє самосвідомістю, здатний до прийняття рішень і вибору цілей та засобів для їх реалізації в нових реаліях.

На нашу думку, впровадження сучасних цифрових технологій в освітній процес як ефективного інструменту, що удосконалює освітню діяльність його суб'єктів (викладач-студент) в сучасну епоху буде сприяти вирішенню найбільш актуальних не лише дидактичних питань, а також покращить змістовну складову гуманітарних задач в освіті.

До таких задач слід віднести формування саме тих якостей людини нового покоління, які б адекватно відображали вимоги часу та визначали б її як особистість цифрового покоління.

Такі якості пов'язані із створенням нової системи гуманітарних, духовних цінностей. На відома питання Е. Фромма: «Мати чи бути» сучасне суспільство відповідає «мати». І до тих пір поки така ціннісна орієнтація буде домінувати в світі, подолати сучасну кризу цивілізації навряд чи вдасться. А для того, щоб змінити таку аксіологічну парадигму необхідно радикально змінити суспільну свідомість. І як показують прогностичні дослідження у нас іншого вибору немає. Крім того, необхідно формувати навички здатності жити в цифровому світі і зберігати мотивацію до навчання. Або ми змінимо систему цінностей, або дійдемо до точки самознищення.

Особливої уваги потребує формування нового інформаційного світогляду, спираючись на сучасну освіту та наукове розуміння сучасної картини світу з урахуванням політичних, соціокультурних, глобалізаційних світових процесів. Це потребує розвитку навиків верифікації інформації, щоб не втрачати базових уявлень про реальність і не створювати ситуацію власної дезорієнтації в світі.

Важлива вимога сучасності – формування нової інформаційної культури, яка передбачає розвиток особистих якостей, що пов'язані з рефлексивним мисленням, здатністю до самоосвіти та творчості, до постійних змін. Такі якості в суспільстві знань сприяють досягненню своїх особистих та суспільних цілей.

І нарешті, стає актуальним формування нової інформаційної етики. Сучасний світ вимагає дотримання базових етичних норм, але разом з тим він веде до перегляду його цінностей та смислів, не втрачаючи людяності.

Таким чином, в сучасному інформаційному суспільстві суттєво зростають вимоги до сучасних стандартів освіти, що формує інтелектуальні та творчі здібності людини. Реалізація цих вимог потребує нового принципу відбору, побудови та систематизації не лише спеціальних дисциплін, але й дисциплін гуманітарного циклу.

Список використаних джерел

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: Опыт социального прогнозирования. М.: Academia, 2004. 788 с.
2. Блинов В.И., Сергеев И.С., Есенина Е.Ю. Педагогическая концепция цифрового профессионального образования и обучения: монография. Москва: Издательский дом «Дело», РАН-ХиГС, 2020. 112 с.
3. Глава ООН рассказал о своих приоритетах на 2020 год. URL: <https://news.un.org/ru/story/2020/01/1371131>

4. Кай-Фу Ли. Сверхдержавы искусственного интеллекта. Китай, Кремниевая долина и новый мировой порядок. М. : Манн, Иванов и Фербер. 2019. 240 с.
5. Колин К. К. Человек в информационном обществе. *Вестник Кемеровского государственного университета культуры и искусств*. 2007. № 2. С. 22–31.
6. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна. М. : Алетейя. 1998. 160 с.
7. Тоффлер Э. Метаморфозы власти. М. : АСТ. 2003. 669 с.
8. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции. М.: ООО «Издательство АСТ»; ОАО «ЛЮКС», 2004. 349 с.
9. Croxall B. A Digital Pedagogy Unconference. URL: <https://www.briancroxall.net/digitalpedagogy/>
10. Dunbar's number: Why we can only maintain 150 relationships. URL: <https://www.bbc.com/future/article/20191001-dunbars-number-why-we-can-only-maintain-150-relationships>.
11. Hayles N. K. How we became posthuman: virtual bodies in cybernetics, literature, and informatics. Chicago – London : The University of Chicago Press, 1999. 350 p.
12. Kurzweil R. The Age of Spiritual Machines. N. Y. : Viking Press, 1999. 400 p.

References

1. Bell, D. (2004). Gryadushee postindustrialnoe obschestvo: Opyit sotsialnogo prognozirovaniya [The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting]. М. : Academia. 788 s. [in Russian].
2. Blinov, V.I., Sergeev, I.S., Esenina, E.Yu. (2020). Pedagogicheskaya kontseptsiya tsifrovogo professionalnogo obrazovaniya i obucheniya: monografiya [Pedagogical concept of digital professional education and training: monograph]. Moskva : Izdatelskiy dom «Delo», RANHiGS. 112 s. [in Russian].
3. Glava OON rasskazal o svoih prioritetaх na 2020 god [The head of the UN spoke about his priorities for 2020]. URL: <https://news.un.org/ru/story/2020/01/1371131> [in Russian].
4. Kay-Fu, Li. (2019). Sverhderzhavnyi iskusstvennogo intellekta. Kitay, Kremnievaya dolina i novyyiy mirovoy poryadok [The superpowers of artificial intelligence. China, Silicon Valley and the New World Order]. М. : Mann, Ivanov i Ferber. 240 s. [in Russian].
5. Kolin, K. K. (2007). Chelovek v informatsionnom obschestve [Man in the information society]. *Vestnik Kemerovskogo gosudarstvennogo universiteta kultureyi i iskusstv*, #2, 22-31 [in Russian].
6. Liotar, Zh.-F. (1998). Sostoyanie postmoderna [The Postmodern Condition]. М. : Aleteyya. 160 s. [in Russian].
7. Toffler, E. (2003). Metamorfozyi vlasti [Metamorphoses of power]. М. : AST. 669 s. [in Russian].
8. Fukuyama, F. (2004). Nashe postchelovecheskoe budushee: Posledstviya biotekhnologicheskoy revolyutsii [Our posthuman future: Consequences of the biotechnological revolution.]. М. : ООО «Издательство АСТ»; ОАО «ЛЮКС». 349 s. [in Russian].
9. Croxall B. A Digital Pedagogy Unconference. URL: <https://www.briancroxall.net/digitalpedagogy/> [in English].
10. Dunbar's number: Why we can only maintain 150 relationships. URL: <https://www.bbc.com/future/article/20191001-dunbars-number-why-we-can-only-maintain-150-relationships> [in English].
11. Hayles, N. K. (1999). How we became posthuman: virtual bodies in cybernetics, literature, and informatics. Chicago – London: The University of Chicago Press. 350 p. [in English].
12. Kurzweil, R. (1999). The Age of Spiritual Machines. N. Y. : Viking Press. 400 p. [in English].

Shmyhol Mykhailo Fedorovych

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Philosophy, History and Political Science
Odessa National University of Economics
8, Preobrazhenska str., Odesa, Ukraine
ORCID: 0000-0003-1268-2582

Yushkevych Yuliia Serhiivna

Candidate of Philosophical Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Philosophy, History and Political Science
Odessa National University of Economics
8, Preobrazhenska str., Odesa, Ukraine
ORCID: 0000-0002-8295-0346

PROBLEMS OF HUMANITARIAN EDUCATION IN THE DIGITAL AGE: ANTHROPOLOGICAL DIMENSION

***The relevance of the problem.** The modern world has entered a period of profound transformations that radically change the way of life of millions of people, their attitudes, habits and values, which occur almost simultaneously in all spheres of life, cover all countries and continents, and the consequences of which are difficult to predict today. For a new generation of people, this unstable, too fast, hybrid, flickering, and in fact a new world with new conditions and requirements for life is a familiar reality, and it is quite natural that such a world becomes the subject of research by scientists from different fields of science. **The purpose of the article** is to study the anthropological problems of the current stage of the development of the information society and the challenges that appeared before the liberal arts education in the context of the technological revolution. **The methodological basis** of the study is determined by the set goal and objectives of the work and is characterized by the application of theoretical principles of the dialectical combination of analysis and synthesis, historical and logical approaches, comparison and analogy, as well as hypothetical-deductive, comparative, structural-functional and hermeneutic methods. **Research results.** It was concluded that anthropological problems have always been an important area of socio-humanitarian research. It is noted that the peculiarity of the modern era is that the current generation of people is not only a witness, but also a participant in the formation of a new civilization, which, on the one hand, leads to the formation of a new type of technological way of life, to which a modern person has not yet mentally adapted, but on the other hand, in this situation, the role of a person as the main resource and driving force of social processes, as well as the main risk factor in the development of the information society, increases significantly. It is emphasized that at the present stage of development of the information society, the human factor becomes critical. In this context, priority is given to the actualization of humanitarian problems related to the study and use of human potential as the main factor in the development of the information society.*

***Key words:** anthropological problems, digital revolution, humanitarian education, human factor, humanitarian problems, information society, information technologies.*

ФІЛОСОФІЯ ДУХОВНОЇ СФЕРИ АБО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

УДК 141:316.7:008

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2022-1-7>**Прокопович Лада Валеріївна**

доктор філософських наук,

кандидат технічних наук,

професор кафедри культурології та філософії культури

Національного університету «Одеська політехніка»

пр. Шевченка, 1, Одеса, Україна

ORCID: 0000-0001-8626-91722

ГОДИННИК ЯК ФЕНОМЕН ТЕХНОКУЛЬТУРИ ТА ФІЛОСОФСЬКА МЕТАФОРА

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що, незважаючи на те, що у філософії категорія «час» є однією з фундаментальних і, водночас, найбільш невизначених та дискусійних, на практиці люди завжди час вимірювали, відлічували та фіксували за допомогою різноманітних годинників. І саме ця культурно-практична діяльність сприяла появі у філософських текстах «годинникових» метафор задля пояснення та осмислення інших (не пов'язаних на пряму із часом) категорій та концепцій. **Мета статті** – виявлення й аналіз філософських метафор, пов'язаних із годинниками як об'єктами технокультури. Основні **методи** дослідження: аналізу і синтезу, наукової абстракції, темпорального аналізу. **Результати** дослідження дозволили пояснити практику звернення філософії до метафор, пов'язаних із годинниками, тим, що годинники, особливо ті, що використовуються у повсякденні, є частиною світу речей, найбільш близьких до людини. Ці речі, будучи одночасно і результатом технічного прогресу і продуктом декоративно-ужиткового мистецтва, не лише є частиною людського буття, а й служать індикатором змін у культурі на різних етапах історичного розвитку. З одного боку, вони є результатом цих змін, з іншого – вони, певною мірою, цим змінам сприяють, створюючи прецеденти, диктуючи культурні тренди (або моду), впливаючи на формування нових культурних смислів. Цим, власне, і пояснюється виявлена темпоральність між розвитком годинникової техніки та появою відповідних філософських метафор. Зміни у принципах дії та дизайні годинників змінювали й зміст метафор, через які осмислювався світ людей: їх місце й роль у суспільстві, сприйняття часу, ставлення до світу речей, який люди створювали й продовжують створювати, формуючи навколо себе певне технокультурне середовище. Ця темпоральність є досить стійкою, що дає підстави прогнозувати появу нових «годинникових» метафор у філософії з появою нових способів відліку часу і, відповідно, нових технічних пристроїв, їх дизайну та сфер культурного застосування.

Ключові слова: час, людина, суспільство, культура, світогляд, темпоральність, пізнання світу, філософські концепції.

Вступ. У філософії категорія «час» є однією з фундаментальних і, водночас, найбільш невизначених та дискусійних. Основним предметом дискусії є те, що ця категорія виходить не з природи реальності, а з людських уявлень про характер змін у реальності [1, с. 8], або, як у філософському постмодернізмі, час мислиться виключно як властивість свідомості, досягається опосередковано через знак, відмінність, традицію, пам'ять, культурний обрій [2]. Проте теоретична невизначеність аж ніяк не заважає людям на практиці час вимірювати, відлічувати, фіксувати, звіряти за допомогою різноманітних годинників. Більш того, саме ця практична діяльність надихає деяких філософів та культурологів на створення «годинникових» метафор задля пояснення та осмислення інших, не пов'язаних на пряму із часом, категорій та концепцій.

І це не дивно, адже метафора є ефективним дослідницьким інструментом із потужним гносеологічним ресурсом [3].

Зважаючи на те, що такі метафори притаманні не лише філософським текстам минулого, а й сучасним підходам до осмислення дійсності, виявлення таких метафор та їх аналіз у міждисциплінарному дискурсі (культурологія, філософія техніки, соціальна філософія тощо) є актуальною науковою проблемою.

Мета статті – виявлення й аналіз філософських метафор, пов'язаних із годинниками як об'єктами технокультури.

Основні методи дослідження: аналізу і синтезу (для узагальнення виявлених фактів), наукової абстракції (для аналізу гносеологічних властивостей «годинникових» метафор як дослідницького інструменту наукового пізнання), темпорального аналізу (при співставленні процесів створення годинників та виникнення відповідних метафор у філософських текстах).

Результати. Вимірювати, відлічувати, звир'ятати час необхідно у багатьох життєвих ситуаціях, в різних видах людської діяльності – в науці, техніці, промисловості, побуті. Допомагають в цьому численні та різноманітні пристрої, що мають загальну назву – годинники.

Першими в історії людства були сонячні годинники. Найпростіші з них мали вигляд встромленої у землю палиці, навколо якої був намальований циферблат – коло із нанесеними на нього позначками. Протягом дня, доки сонце «рухається» по небосхилу, тінь від палиці переміщується від позначки до позначки, фіксуючи час дня.

Для відліку певних проміжків часу були винайдені піскові годинники. Робили їх у вигляді двох ємностей, що поєднувалися між собою вузьким перешийком. Мірою тут був час, за який пісок повністю пересипався з верхньої ємності у нижню.

За таким самим принципом працюють й водяні годинники, в яких час визначається за швидкістю витікання води із однієї ємності в іншу. У Давній Греції такі годинники називалися клепсидрами. Саме з їх появою увійшли в обіг вислови «Час спливає», «Ваш час сплив» тощо. А згодом з'явилася метафора.

Механічні годинники з'явилися у Західній Європі, на думку деяких істориків, у IX–X ст. Дехто цей винахід приписує Пацифікусу з Верони, дехто – монаху Герберту, який зробив баштовий годинник із гирями для міста Магдебург у 996 році [4]. Пізніше, у XVI ст., мотузку із вантажем, який змушував механізм рухатися, німецький годинникар П. Хейнлейн замінив пружинним приводом. В його годиннику вперше було використано принципи та окремі механізми, які згодом набули широкого застосування в різноманітних автоматах (здебільшого – у механічних ляльках-іграшках) [5, с. 20–21; 6, с. 24]. Винахідником сучасного механічного годинника вважається нідерландський інженер Х. Гюйгенс, котрий у 1657 році застосував маятник як регулятор ходу годинника.

Чим більше вдосконалювався годинниковий механізм, чим більш точною та злагодженою ставала робота його окремих деталей, тим більше виникала спокуса порівнювати із годинниковим механізмом функціонування будь-яких складних систем. Навіть таких, як людина та людське суспільство.

Наприклад, Лейбніц для пояснення гармонії між тілом та душею людини скористався метафорою про годинники, що працюють синхронно: Бог створив та налаштував душу і тіло людини так само, як вправний годинникар налаштовує декілька годинників, щоб вони показували однаковий час, хоча працюють незалежно один від одного [7, с. 321, 371].

Розширює цю метафору до масштабу суспільства український філософ Григорій Сковорода. Розмірковуючи про людей, «які складають суспільство як окремі частини складають годинниковий механізм» [8], він вигадує байку «Годинникові колеса»: «Колесо годинникової машини спитало у Другого:

– Скажи мені, а чого ти гойдаєшся не так, як ми, а в інший бік?

– Мене, – відповіло Друге, – так зробив мій майстер, і сим я вам не лише не заважаю, але ще й допомагаю, аби наш годинник мав єдиний шлях по сонячному колу.

Сила: У людей з різними природними нахилами і життєві шляхи різні. Одначе всім один кінець – чесність, лад і любов» [9].

Ця коротенька, але змістовна байка є одним із варіантів поширеної (особливо – у ХХ ст.) метафори, в якій людина порівнюється із маленьким гвинтиком великої машини: держави, суспільства, виробництва, корпорації тощо. Але у Григорія Сковороди ця метафора ще не набула принижуючого гідності людини сенсу. Навпаки, філософ проголошує ідею індивідуальності особистості, яка аж ніяк не суперечить існуванню суспільства. Так, суспільство – це завжди структура (хай там як вона утворилася – через дії Бога-майстра чи в результаті самоорганізації людей), яка складається з окремих елементів – людей, індивідів. Але вони не мають бути всі однаковими. У годинниковому механізмі всі деталі – різні: за формою, функціями, призначенням. Саме завдяки цьому механізм працює. Так само й у людей: суспільство, що складатиметься із абсолютно однакових осіб, не зможе функціонувати, а тим паче – розвиватись.

Згідно концепції Е. Каппа, в культурі модерну склалася органічна проекція, в якій поєднуються дві фундаментальні схеми: механічна (годинник) та катоптрична (дзеркало). Аналізуючи цю концепцію, Володимир Нікітаєв дістає висновку, що механічний годинник «імітує вічний рух, а також демонструє круговий рух «небесних сфер» як такий – перш за все *primum mobile* Птолемея, що виражає себе у добовому обертанні зоряного неба. Це дозволяло схемі працювати в обидва боки: небо та його створення Богом уподібнювати виготовленню годинника людиною та, навпаки, сприймати годинник як представника Неба на землі» [10, с. 118–119].

Таку подвійність, до речі, виявлено й у випадку із виготовленням ляльок (ритуальних, традиційних, авторських). Адже в культурно-антропологічному аспекті ця практика тісно пов'язана із міфопоетикою, яка ґрунтується на антропологічних міфах, де йдеться про походження людей із ляльок, створених богами. Такі уявлення породжують подвійне світосприйняття: з одного боку, вони відображають сприйняття людиною себе як ляльки у «театрі» життя, з іншого – роблячи ляльок, людина сама уподібнюється Творцеві [11].

З розвитком електроніки у другій половині ХХ ст. механічні годинники почали конкурувати із електронними, які більш точно відлічують час та іноді поєднують в собі декілька функцій: не лише відображають час, а й містять будильник, секундомір, календар тощо. В цих годинниках немає ані циферблату, ані стрілок, є лише цифри, що висвічуються на дисплеї.

Чи впливає така техно-візуальна зміна на світосприйняття? Так, мабуть. Адже з цим втрачається «імітація вічного руху» (за В. Нікітаєвим), візуалізація «ходу» часу по колу. Замість стрілок, що рухаються, відбувається лише зміна цифр на екрані. Але це вже зовсім інший характер динаміки. До того ж, з'являється «магія» цифр – 11:11, 22:22 тощо, і – особливо символічна комбінація – 00:00.

Цифра «0», з'явившись завдяки електронному годиннику у повсякденному житті людей, почала привертати до себе увагу й в інших часових числах. Наприклад, Аркадій Ішполітов, розмірковуючи про зміни у сприйнятті часу наприкінці ХХ століття, в есе «Спустошений час» написав: «Загрозливі три нулі, круглі та байдужі, ознаменували кінець двадцятого століття, перемістивши модернізм у замкненість періоду, що закінчився» [12, с. 19]. А в іншому есе («Дерево Піранезі»), знов повернувшись до теми кінця ХХ століття, додав: «Причаївшись, світ очікував на закінчення двадцятого століття у 2000 році, з дещо награним кокетством лякаючи себе трьома нулями та комп'ютерним збоєм, який так і не настав. Незабаром стало ясно, що цмокаючи цифрова округлість нічого не означає, і, як завжди, все сталося не так, як очікувалося...» [12, с. 351].

Власне, зовнішній вигляд годинників є не менш важливою складовою, ніж технології, за якими створюються ці об'єкти культури. Насамперед це стосується побутових годинників, які служать не лише пристроями для відліку часу, а й елементами декору в інтер'єрах та архітектурних ансамблях, а також модними (або статусними) аксесуарами. Тому виробництво годинників є одним з сегментів декоративно-ужиткового мистецтва, де деякі годинники завдяки унікальному дизайну вважаються художніми та ювелірними шедеврами.

Поєднуючи в собі властивості технічного пристрою і декоративної речі, годинники часто стають предметом дизайнерських експериментів. Один із таких експериментів також дав підстави для філософського осмислення сучасної культури через відповідну метафору. Олександр

Чудаков звернув увагу на те, що часто у годинниках із стрілками та циферблатами відсутні власне цифри: замість них – лише рисочки. Але найбільше його вразив наручний годинник взагалі без всякої градації. Власник цього годинника навіть жартував, що вже майже навчився визначати за ним час. «Людина, як відомо, може звикнути до всього... Але хто підрахує, – запитує О. Чудаков, – скільки психічної енергії пішло на подолання цієї безглуздої новації?» [13, с. 74].

А й справді, яка користь від точності годинникового механізму, якщо власникові цього механізму доводиться визначати час приблизно? Як дизайнерська річ такий годинник може бути прикрасою хіба що інтер'єру, та й то лише за умови, що у домі чи офісі є інші годинники, за якими можна точно визначити час. А цей – гарна, цікава, провокативна арт-інсталяція.

Втім, О. Чудаков цю ситуацію сприймає значно ширше, поставивши такий годинник в ряд із безліччю тих речей, які втягують людей у гонитву споживання, викликаючи у них відчуття розгубленості, змушуючи заповнювати свої домівки непотрібними речами, захаращувати свій життєвий простір [13, с. 74–75].

Сьогодні важко спрогнозувати, чи буде винайдений ще якийсь спосіб відліку часу (здається, що точніше за атомного годинника вже нічого бути не може) і, відповідно, яким буде новий годинниковий пристрій. Але немає сумнівів, що якщо такий пристрій з'явиться, то обов'язково з'явиться й нова «годинникова» філософська метафора для пояснення нового погляду на людину, суспільство, культуру, світ. Принаймні, матеріал, який вже виявлено та проаналізовано, дає підстави говорити про наявність такої темпоральності.

Для більш детального аналізу цього феномену потрібні подальші розвідки, які мають стати предметом дослідження у перспективі.

Висновки. Результати дослідження показали, що філософія часто звертається до метафор як гносеологічно змістовного інструменту для осмислення дійсності та презентації теоретичних конструкцій. Серед таких метафор присутні й такі, що пов'язані із годинниками: їх принципами дії, механізмами, дизайном тощо. Це пояснюється тим, що годинники, особливо ті, що використовуються у повсякденні, є частиною світу речей, найбільш близьких до людини. Ці речі, будучи одночасно і результатом технічного прогресу і продуктом декоративно-ужиткового мистецтва, не лише є частиною людського буття, а й служать індикатором змін у культурі на різних етапах історичного розвитку. З одного боку, вони є результатом цих змін, з іншого – вони, певною мірою, цим змінам сприяють, створюючи прецеденти, диктуючи культурні тренди (або моду), впливаючи на формування нових культурних сенсів. Цим, власне, і пояснюється виявлена темпоральність між розвитком годинникової техніки та появою відповідних філософських метафор. Зміни у принципах дії та дизайні годинників змінювали й зміст метафор, через які осмислювався світ людей: їх місце й роль у суспільстві, сприйняття часу, ставлення до світу речей, який люди створювали й продовжують створювати, формуючи навколо себе певне технокультурне середовище.

Ця темпоральність є досить стійкою, що дає підстави прогнозувати появу нових «годинникових» метафор у філософії з появою нових способів відліку часу і, відповідно, нових технічних пристроїв, їх дизайну та сфер культурного застосування.

Список використаних джерел

1. Кадикало А.М. Реновація парменідівського концепту часу та сучасна фундаментальна наука. *Наукове пізнання: методологія та технологія*, 2021, 1(47). С. 4–9. DOI: 10.24195/sk1561-1264/2021-1-1.
2. Пилипенко Е.А. Время в философии постмодернизма. *Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Философия. Психология. Педагогика*, 2016, Том 16, Вып. 1. С. 31–35. DOI: 10.18500/1819-7671-2016-16-1-31-35.
3. Прокопович Л.В. Метафори в дискурсі філософського осмислення сутності й форм соціальної реальності. *Гілея: науковий вісник*, 2019, Вып. 145(6). С. 132–136.
4. Пипуныров В.Н. История часов с древнейших времён до наших дней. Москва: Наука, 1982. 498 с.

5. Бусленко В. Наш коллега – робот. Москва: Молодая гвардия, 1984. 222 с.
6. Прокопович Л.В. Людина у новому, біотехнокібернетичному, «театрі» буття. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*, 2019, Т. 22, № 7. С. 21–29. DOI: 10.15421/171970.
7. Лейбниц Г.-В. Сочинения. Т 1. В 4 т. Москва: Мысль, 1982. 636 с.
8. Сковорода Г. Розмова, звана Алфавіт, чи Буквар світу. *Бібліотека української літератури*. URL: <http://ukrlib.com.ua/styslo/printit.php?tid=3679>
9. Сковорода Г. Байка «Годинникові колеса». *UkrBooks.com: українська та світова література*. URL: http://ukrbooks.com/ua/Bajka_Godynykovi_kolesa/
10. Никитаев В. Зеркало, часы и философия (техники). *Логос*, 2014, № 3(99). С. 95–143.
11. Прокопович Л.В. Соціально-філософські аспекти культурних функцій ляльок у «театрі» буття. *Гілея: науковий вісник*, 2019, Вип. 140(1), Ч. 2. Філософські науки. С. 83–88.
12. Ипполитов А. Вчера сегодня никогда. Санкт-Петербург: Сеанс; Амфора, 2006. 463 с.
13. Чудаков А.П. Нужна вещная стратегия современности. *Красная книга культуры?* Москва: Искусство, 1989. С. 70–80.

References

1. Kadykalo, A.M. (2021) Renovatsiia parmenidivskoho kontseptu chasu ta suchasna fundamentalna nauka [Renovation of Parmenida's conceptions of time and modern science]. *Scientific knowledge: methodology and technology*, 1(47), 4–9. DOI: 10.24195/sk1561-1264/2021-1-1 [in Ukrainian].
2. Pilipenko, E.A. (2016) Vremya v filosofii postmodernizma [Time in the philosophy of postmodernism]. *News of the Saratov University. New episode. Series Philosophy. Psychology. Pedagogy*, 16 (1), 31–35. DOI: 10.18500/1819-7671-2016-16-1-31-35 [in Russian].
3. Prokopovych, L.V. (2019). Metafory v dyskursi filosofskoho osmyslennia sutnosti y form sotsialnoi realnosti [Metaphors in the discourse of philosophical understanding of the essence and forms of social reality]. *Hileya: scientific bulletin*, 145(6), 2, *Philosophical sciences*, 132–136 [in Ukrainian].
4. Pipunurov, V.N. (1982). Istoriya chasov s drevneyshih vremyon do nashih dnei [The history of watches from ancient times to the present day]. Moscow: Nauka, 498. [in Russian].
5. Buslenko, V. (1984). Nash kollega – robot [Our colleague is a robot]. Moscow: Molodaya gvardiya, 222 [in Russian].
6. Prokopovych, L.V. (2019). Liudyna u novomu, biotekhnokibernetychnomu, «teatri» buttia [Human in the new, biotechnocybernetic, “theater” of being]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 22 (7), 21–29. DOI: 10.15421/171970 [in Ukrainian].
7. Leibniz, G.-W. (1982) Sochineniya. T 1. V 4 t. [Works. T 1. In 4 t.]. Moscow: Mysl, 636 [in Russian].
8. Skovoroda, H. Rozmova, zvana Alfavit, chy Bukvar svitu [A conversation called the Alphabet, or the Primer of the World]. *Library of Ukrainian Literature*. URL: <http://ukrlib.com.ua/styslo/printit.php?tid=3679> [in Ukrainian].
9. Skovoroda, H. Baika «Hodynykovi kolesa» [The fable "Clock Wheels"]. *UkrBooks.com: Ukrainian and world literature*. URL: http://ukrbooks.com/ua/Bajka_Godynykovi_kolesa/ [in Ukrainian].
10. Nikitaev, V. (2014) Zerkalo, chasy i filosofiya (tehniky) [The mirror, the clock and philosophy (of technology)]. *Logos*, 3(99), 95–143 [in Russian].
11. Prokopovych, L.V. (2019). Sotsialno-filosofski aspekty funtsiy lyalok u “teatri” buttya [Socio-philosophical aspects of the cultural functions of puppets in the “theater” of life]. *Hileya: scientific bulletin*, 140(1), 83–88 [in Ukrainian].
12. Ippolitov, A. (2006). Vchera segodnya nikogda [Yesterday, today, never]. St. Petersburg: Seans; Amfora, 463 [in Russian].
13. Chudakov, A.P. (1989) Nuzhna veschnaya strategiya sovremennosti [We need a real strategy of modernity]. *Red book of culture?* Moscow: Iskusstvo, 70–80 [in Russian].

Prokopovych Lada Valeriivna

Doctor of Philosophical Sciences, Candidate of Technical Sciences,
Professor at the Department of Cultural Studies and Philosophy of Culture,
Odessa Polytechnic National University
1, Shevchenko Ave., Odesa, Ukraine
ORCID: 0000-0001-8626-91722

CLOCK AS A PHENOMENON OF TECHNOCULTURE AND PHILOSOPHICAL METAPHOR

The relevance of the research topic is due to the fact that, despite the fact that in philosophy the category of "time" is one of the fundamental and, at the same time, the most uncertain and debatable, in practice people have always measured, counted and recorded time with various clocks. It was this cultural and practical activity that contributed to the emergence of "clock" metaphors in philosophical texts to explain and comprehend other (not directly related to time) categories and concepts. The purpose of the article is to identify and analyze philosophical metaphors related to watches as objects of technoculture. Basic research methods: analysis and synthesis, scientific abstraction, temporal analysis. The results of the study showed that the appeal of philosophy to the metaphors associated with the clock, due to the fact that the clock, especially those used in everyday life, are part of the world of things closest to man. These things, being both the result of technological progress and a product of decorative and applied arts, are not only part of human existence, but also serve as an indicator of cultural change at different stages of historical development. On the one hand, they are the result of these changes, on the other – they, to some extent, contribute to these changes by setting precedents, dictating cultural trends (or fashion), influencing the formation of new cultural meanings. This, in fact, explains the temporality between the development of watchmaking and the emergence of relevant philosophical metaphors. Changes in the principles of operation and design of watches changed the content of metaphors through which the world of people was understood: their place and role in society, perception of time, attitude to the world of things that people created and continue to create when forming a technocultural environment.

This temporality is quite stable, which gives grounds to predict the emergence of new "clock" metaphors in philosophy with the emergence of new ways of counting time and, accordingly, new technical devices, their design and areas of cultural application.

Key words: *time, man, society, culture, worldview, temporality, knowledge of the world, philosophical concepts.*

ЗМІСТ

ФІЛОСОФІЯ СУСПІЛЬСТВА ТА СУСПІЛЬНОЇ ІСТОРІЇ

Добродум О. В., Мартинюк Е. І., Никитченко О. Е.

ПАНДЕМІЧНІ АСПЕКТИ СВОБОДИ РЕЛІГІЇ4

Манойло Н. Г.

НОТАРИУС І НОТАРІАТ В КОНТЕКСТІ
СОЦІОКУЛЬТУРНОГО БУТТЯ СУСПІЛЬСТВА.....12

Semko Ya. S.

GLAMOR SOCIAL NETWORKS AND THEIR UKRAINIAN DIMENSION.....19

Скловський І. З.

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕЇ НА СТАНОВЛЕННЯ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА25

ФІЛОСОФІЯ ЛЮДИНИ З ЇЇ ОСОБЛИВОСТЯМИ, ЗДІБНОСТЯМИ І ВЛАСТИВОСТЯМИ

Швидун Л. Т.

ОСВІТНЯ МОБІЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ:
ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКИ.....30

Шмиголь М. Ф., Юшкевич Ю. С.

ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ:
АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР.....36

ФІЛОСОФІЯ ДУХОВНОЇ СФЕРИ АБО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Прокопович Л. В.

ГОДИННИК ЯК ФЕНОМЕН ТЕХНОКУЛЬТУРИ ТА ФІЛОСОФСЬКА МЕТАФОРА.....43

CONTENTS

PHILOSOPHY OF SOCIETY AND SOCIAL HISTORY

Dobrodum O. V., Martyniuk E. I., Nikitchenko O. E.

PANDEMIC ASPECTS OF RELIGION FREEDOM.....4

Manoylo N. H.

NOTARY AND NOTARY IN THE CONTEXT
OF SOCIO-CULTURAL EXISTENCE OF SOCIETY.....12

Semko Ya. S.

GLAMOR SOCIAL NETWORKS AND THEIR UKRAINIAN DIMENSION.....19

Sklovsky I. Z.

THE INFLUENCE OF THE UKRAINIAN IDEA
ON THE FORMATION OF CIVIL SOCIETY 25

PHILOSOPHY OF THE HUMAN PERSON WITH ITS FEATURES, ABILITIES, AND PROPERTIES

Shvydun L. T.

EDUCATIONAL MOBILITY IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT
OF HUMAN CIVILIZATION: PROSPECTS AND RISKS.....30

Shmyhol M. F., Yushkevych Yu. S.

PROBLEMS OF HUMANITARIAN EDUCATION IN THE DIGITAL AGE:
ANTHROPOLOGICAL DIMENSION.....36

PHILOSOPHY OF THE SPIRITUAL SPHERE OR INTELLECTUAL PROCESSES

Prokopovych L. V.

CLOCK AS A PHENOMENON OF TECHNOCULTURE
AND PHILOSOPHICAL METAPHOR.....43

НОТАТКИ

Наукове видання

НАУКОВЕ ПІЗНАННЯ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЯ

ВИПУСК 1(49) 2022

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Цифровий друк.

Обл.-вид. арк. 4,66. Ум. друк. арк. 6,04. Зам. № 0422/136

Підписано до друку 29.04.2022. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефон +38 (048) 709 38 69,

+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6424 від 04.10.2018 р.